

Een electorale en socio-professionele analyse van het Vlaams-nationalisme in West-Vlaanderen, 1938-1976-2000

JEROEN ADAM

Licentiaat in de Geschiedenis – Universiteit Gent

1. INLEIDING

Wanneer men een politiek-ideologische beweging in de breedte wil begrijpen moet men naast een onderzoek naar de institutionele partijstructuren en de ideologische grondslagen eveneens onderzoeken in hoeverre deze politiek-ideologische stroming een voedingsbodem vindt in bepaalde lagen van de bevolking. Het valt op dat het nochtans veelbesproken en veelbestudeerd fenomeen van het Vlaams-nationalisme tijdens het interbellum nooit aan een diepgaande studie vanuit dergelijke invalshoek onderhevig is geweest (Tollebeek, 1998). Toch belette dit verschillende onderzoekers er niet van om al een definitief oordeel te vellen over het sociologisch uitzicht van de Vlaams-nationalistische partijmilitant tijdens het interbellum. Hierbij werd deze Vlaams-nationalistische partijmilitant meestal voorgesteld als afkomstig uit de lage middenklasse (o.a. Carpinelli, 1981, 295). Recentere onderzoeken van onder meer C. Strikwerda en B. De Wever voor de arrondissementen Gent-Eekloo en Aalst trekken dit beeld, dat een typische exponent is van de ondertussen achterhaalde middenstandstheorie van het fascisme, in twijfel (De Wever, 1994, 620; Strikwerda, 1990, 222). Zij benadrukken dat het tussenoorlogse Vlaams-nationalisme niet eenzijdig rekruteerde onder de middenklassen van de maatschappij maar ook een uitgesproken arbeiderscomponent kende. Vanuit deze controverse in het historisch onderzoek naar het Vlaams-nationalisme vatte ik in eerste instantie het idee op via uitgebreid cijfermateriaal een studie te ondernemen die peilt naar de sociologische karakteristieken van de Vlaams-nationalistische partijmilitant tijdens het interbellum.

Naarmate ik echter in dit onderzoek vorderde, rijpte de ambitie om deze onderzoeksvraag uit te breiden naar het naoorlogse Vlaams-nationalisme. Ook na de Tweede Wereldoorlog zullen typische Vlaams-nationalistische partijen een belangrijk deel van het Vlaamse electoraat weten aan te spreken.

Ik denk hier in de eerste plaats aan de VU maar ook het Vlaams Blok heeft zich, vooral de laatste tien jaar, uitdrukkelijk geprofileerd als een belangrijke Vlaams-nationalistische partij. De onderzoeksvraag die ik me hierbij stelde is in hoeverre de sociologische karakteristieken van de tussenoorlogse Vlaams-nationalistische partijmilitant al dan niet parallellen vertoont met de sociologische karakteristieken van de naoorlogse Vlaams-nationalistische partijmilitant. Wist het tussenoorlogse Vlaams-nationalisme met andere woorden dezelfde bevolkingsgroepen aan te spreken als het naoorlogse Vlaams-nationalisme?

Concreet werden hiervoor de jaren 1938, 1976 en 2000 uitgekozen om een socio-professionele analyse uit te voeren. Deze drie jaren markeren telkens drie belangrijke fasen in de geschiedenis van het partijpolitieke Vlaams-nationalisme. Op het einde van de jaren dertig staat het VNV op zijn hoogtepunt en is het tevens duidelijk dat deze partij een uitgesproken fascistische optie heeft gekozen. In 1976 staat de VU op zijn hoogtepunt, de partij was nog niet mee gestapt in het debacle van het Egmontakkoord en ze kon probleemloos het monopolie als Vlaams-nationalistische partij bij uitstek claimen. In de gemeenteraadsverkiezingen van 2000 daarentegen is de VU verschrompeld tot een secundaire Vlaams-nationalistische partij en kan het Vlaams Blok de sterkste Vlaams-nationalistische partij genoemd worden.

De centrale onderzoeksvraag die ik me hierbij stel is of deze drie verschillende Vlaams-nationalistische partijen over deze drie verschillende tijdstippen al dan niet dezelfde maatschappelijke groepen wisten aan te spreken. Ik hoop op deze manier het begrip over het Vlaams-nationalisme te kunnen verbeteren.

2. ONDERZOEKSRESULTATEN

2.1. Analyse van het interbellum

2.1.1. *Electorale resultaten*

Basisbron die ik gebruikte waren de 'Processen-Verbaal' van de gemeenteraadsverkiezingen en dan vooral de daarbij gevoegde kieslijsten.¹ Hieraan

¹ Deze kieslijsten bevinden zich op het provinciearchief van West-Vlaanderen, Brugge, Potterierei 72, Inventaris II 1920-1940, afdeling 1, rep. T. Deze archiefreferentie is nog vrij rudimentair maar voor het ogenblik bestaat de inventaris van het provinciearchief van West-Vlaanderen nog uit een verouderde handgeschreven catalogus. Ondertussen is men, met het oog op een verhuis van alle archief, volop bezig met een nieuwe archiefclassificatie op te stel-

gekoppeld waren de 'Benoemingsdossiers van burgemeesters en schepenen' onontbeerlijk om de 'Processen-Verbaal' nuttig te kunnen gebruiken.² Probleem is namelijk dat in de 'Processen-Verbaal' van het interbellum de partijen niet bij hun politieke naam genoteerd staan maar enkel met Lijst 1, Lijst 2,... aangeduid worden. Daarom moesten alle 'Benoemingsdossiers van burgemeesters en schepenen' van de gemeenteraadsverkiezingen doorgenomen worden omdat hier wel de link gemaakt werd tussen de naam van de politieke partij en het verkiezingsresultaat. Voor de gemeenteraadsverkiezingen van 1976 en 2000 was deze omweg niet meer nodig.

In de eerste plaats biedt een inventarisatie van deze Processen-Verbaal vanzelfsprekend heel wat puur electorale informatie op die antwoord geeft op vragen naar de vorming van concentratielijsten, sterkte in bepaalde socio-economische regio's of bepaalde arrondissementen... Vooral voor het interbellum zijn er op dit electorale gebied nog heel wat leemtes in het onderzoek. Daarom heb ik er voor geopteerd om voor het electorale luik van mijn onderzoek voor het interbellum ook de jaren 1926 en 1932 in rekening te brengen. Bij deze werkwijze moeten wel enkele historisch-kritische bemerkingen gemaakt worden om onze onderzoeksresultaten op de juiste manier te interpreteren.

- Ons casusgebied werd om praktische redenen beperkt tot de provincie West-Vlaanderen. Dit betekent dat onze onderzoeksresultaten niet zomaar geëxtrapoleerd kunnen worden naar geheel Vlaanderen.

- Een eerste belangrijk probleem stelde zich in die gemeenten waar er verkiezingen zonder strijd werden gehouden. Dit betekent dat het aantal kandidaten dat opkwam het aantal te begeven zetels voor de gemeenteraad niet overtrof. Deze gemeenten werden niet meegeteld in het algemeen totaal van de verkiezingsresultaten. In 1926 betreft het 48 gemeenten, in 1932 gaat het om 30 van de 253 West-Vlaamse gemeenten, in 1938 gaat het om 38 gemeenten. Met de verkiezingen van 1976 en 2000 stelde dit probleem zich niet meer.

len die een fijnmaziger archiefreferentie zal kunnen geven. Informatie omtrent deze nakende verhuis met nieuw adres, nieuwe openingsuren... is terug te vinden op de website van de provincie West-Vlaanderen, www.west-vlaanderen.be

² Deze bronnen bevinden zich op de ambtswoning van de gouverneur van West-Vlaanderen, Brugge, Burg 3 (een toestemming van de provinciegriffier is verplicht). Een archiefreferentie voor deze bronnen was nog niet voorhanden. Dit zal wel het geval zijn als alle archief uit de ambtswoning van de gouverneur zijn plaats zal gevonden hebben in het nieuwe archiefgebouw van de provincie West-Vlaanderen.

- Tijdens het interbellum werden verschillende samengestelde lijsten ingediend. Dit betekent dat sommige partijen vanuit zuiver pragmatische beweegredenen ervoor opteerden op dezelfde lijst naar de kiezer te trekken. Daarenboven stelt zich voor de gemeenteraadsverkiezing van 1938 nog eens het probleem van de concentratielijsten waarbij het VNV, Rex en de katholieke partij onder het motto van een rechtse frontvorming allianties konden aangaan met elkaar onder alle mogelijke gedaantes. Probleem met dergelijke lijsten is dat niet kan nagegaan worden hoeveel stemmen nu effectief gingen naar de verschillende partijen die op dezelfde lijst staan.

Tot nu toe ben ik niet de enige die electoraal onderzoek heeft verricht voor het interbellum. Ook Bruno De Wever is in zijn proefschrift over het VNV actief op zoek gegaan naar de gemeenten waar de Vlaams-nationalisten tijdens het interbellum opkwamen (De Wever, 1994, 275-292). Hierbij baseerde hij zich op de Vlaams-nationalistische week- en dagbladders en op enkele documenten van VNV-origine en thesissen. Op deze manier komt De Wever niet tot effectieve partijuitslagen zoals ik maar komt hij tot het aantal Vlaams-nationalisten die in de gemeenteraad van gemeente X zetelen. Aanvankelijk was het voor mij ontvullend toen bleek dat de resultaten uit de lijst van De Wever soms verschillen vertoonden met de resultaten die ik behaalde. Voor *circa* 80% zijn onze resultaten gelijklopend. Daartegenover vindt De Wever soms Vlaams-nationalisten in de gemeentebesturen terwijl ik helemaal geen Vlaams-nationalistische lijst kon identificeren. Soms kon ik een Vlaams-nationalistische lijst identificeren terwijl De Wever helemaal geen Vlaams-nationalisten terugvond in gemeente X.

Als oplossing voor dit probleem heb ik de resultaten van de lijst van De Wever en mijn lijst naast elkaar geplaatst.³ Het is namelijk duidelijk dat ik in mijn analyse ben uitgegaan van een minimum aan Vlaams-nationalistische lijsten en dat ook het 'officiële' bronnenmateriaal niet altijd even betrouwbaar is, vooral op het niveau van de kleine gemeenten. Daarnaast benadrukt De Wever dat in zijn onderzoek naar de gemeenten waar Vlaams-nationalisten opkwamen nog ongetwijfeld fouten en onvolledigheden zitten en dat verder onderzoek naar de electorale kaart van het Vlaams-nationalisme aangewezen is.

Het leek me daarom nuttig om te kijken hoe de electorale kaart van het Vlaams-nationalisme er nu uitziet wanneer twee verschillende aanpakken en twee verschillende bronnen met elkaar geconfronteerd worden. Ik hoop hier-

³. Zie hiervoor Bijlage 1: Verkiezingsuitslagen Vlaams-nationalisten tijdens het interbellum in West-Vlaanderen.

bij dat de lezer inziet dat bij een electorale studie van de gemeenteraadsverkiezingen tijdens het interbellum er, vanwege de gebrekkigheid van het bronnenmateriaal, noodzakelijkerwijs rekening moet gehouden worden met een zekere foutenmarge in de resultaten en dat de uitgesproken krachtlijnen die in de onderzoeksresultaten naar voor komen primeren op de correctheid van de cijfers na de komma.

De electorale kaart

Een eerste vraag waar via een electorale analyse kan op geantwoord worden is in hoeveel West-Vlaamse gemeenten de Vlaams-nationalisten opkwamen. Een antwoord op die vraag geeft namelijk meteen een ruwe indicatie van de mate waarin Vlaams-nationalisten wisten te penetreren in West-Vlaanderen. Hiervoor kom ik tot de volgende bevindingen:

	Enkelvoudige Vl.-nat. Lijsten	Samengestelde Vl.-nat. Lijsten	Concentratie- lijsten	Totaal aantal Vl.-nat. Lijsten
1926	50	7	0	57/253
1932	78	7	0	85/253
1938	65	9	35	109/253

TABEL 1: AANTAL VLAAMS-NATIONALISTISCHE GEMEENTERAADSLIJSTEN IN WEST-VLAANDEREN TIJDENS HET INTERBELLUM

De eerste hoofdkolom van tabel 1 betreft de gemeenten waarbij de Vlaams-nationalisten met een eigen enkelvoudige lijst opkwamen. De tweede kolom gaat over de samengestelde lijsten waar Vlaams-nationalisten aan deelnamen. De derde kolom betreft het aantal concentratielijsten. De laatste kolom geeft dan het totaal van al de gemeenten waar de Vlaams-nationalisten onder gelijk welke vorm zich kandidaat stelden. De naam concentratie hebben we dus exclusief gereserveerd voor de rechtse frontvorming die pas vanaf 1935 tussen katholieken, Vlaams-nationalisten en rexisten tot stand kwam.

Eerst en vooral blijkt hieruit dat de Vlaams-nationalisten in meer West-Vlaamse gemeenten opkwamen dan tot nu toe werd aangenomen. Zo stelt De Wever, met veel voorbehoud, aan de hand van een intern VNV-document dat voor de gemeenteraadsverkiezingen van 1938 het VNV in bijna 1 op 5 van de Vlaamse gemeenten succesvol was gepenetreerd (De Wever, 1994, 590). Staf De Clercq stelt daarentegen dat VNV-kandidaten opkwamen in 1 op 3 Vlaamse gemeenten.

Uit mijn onderzoek van de processen-verbaal van de gemeenteraadsverkiezingen blijkt nu dat voor West-Vlaanderen het aantal gemeenten waar VNV'ers zich in 1938 kandideerden maar liefst 43% bedraagt. Dit is dus nog een hoger cijfer dan de schatting die Staf De Clercq hieromtrent maakte voor geheel Vlaanderen. In 1932 gaat dit over 33% en voor 1926 bedraagt dit 23% van de West-Vlaamse gemeenten.

Wanneer we dit wat meer in detail bekijken blijkt dat voor de gemeenteraadsverkiezingen van 1932 de grootste verschillen zich in de arrondissementen Brugge en Roeselare-Tielt bevinden. Voor Brugge werd aangenomen dat in amper 2 gemeenten en voor het arrondissement Roeselare-Tielt maar in 5 gemeenten Vlaams-nationalistische lijsten werden ingediend. Uit onze lijst blijkt nu echter dat er in het arrondissement Roeselare-Tielt 12 lijsten werden ingediend en dat in het arrondissement Brugge 8 lijsten werden ingediend waaraan Vlaams-nationalisten op zijn minst participeerden. Dit betekent eveneens dat de zogenaamde daling van het aantal Vlaams-nationalistische lijsten in het arrondissement Roeselare-Tielt tengevolge van het ontstaan van het Verdinaso sterk moet gerelativeerd worden (Boudrez, 1998). Boudrez stelt dat in de gemeenteraadsverkiezingen van 1932 in Roeselare-Tielt amper 5 lijsten werden ingediend terwijl in 1926 nog 15 lijsten werden ingediend. Deze zeer felle daling valt volgens hem te wijten aan de oprichting van het Verdinaso die vele lokale KVVV-afdelingen zou opgeslorpt hebben. Uit onze nieuwe lijst blijkt echter dat in 1926 16 lijsten werden ingediend, terwijl dat aantal in 1932 12 bedraagt. Het lijkt er dus wel op dat enkele lokale KVVV-afdelingen in het arrondissement Roeselare-Tielt werden opgeslorpt door het Verdinaso, maar dit aantal is zeker niet zo spectaculair als tot nu toe werd aangenomen.

Ook op een ander aspect kan onze electorale analyse een nieuw licht werpen. Het betreft hier de kwestie of de gemeenteraadsverkiezingen van 1938 al dan niet bestempeld kunnen worden als een succes voor het VNV. De meeste onderzoekers zijn, niettegenstaande de methodologische moeilijkheden, het erover eens dat de verkiezingen van 1938 eerder als een stagnatie of zelfs verlies voor het VNV moeten gezien worden (Elias, 1969 121; De Wever, 1994, 250). Ik durf echter stellen dat er hierin wat nuance moet gebracht worden. Eerst en vooral werden er in 1938 meer Vlaams-nationalistische lijsten ingediend dan in 1932. Wanneer we daarenboven de resultaten van de lijsten van meer nabij bekijken, zien we dat het VNV in 1938 vooral daar scoorde waar het traditioneel zwak stond. Het betreft hier in de eerste plaats de arrondissementen Kortrijk en Brugge waar de Vlaams-nationalisten toch een gevoelige electorale vooruitgang boeken ten opzichte van de verkiezin-

gen van 1932. In arrondissementen waar het Vlaams-nationalisme traditioneel al sterk stond, zoals het arrondissement Ieper, laten de electorale resultaten zich eerder interpreteren als een *status-quo*. Om die reden denk ik dat, enkel voor West-Vlaanderen en met het nodige voorbehoud, de gemeenteraadsverkiezingen van 1938 toch mogen geïnterpreteerd worden als een succes voor het VNV.

Concentratelijsten

Na een peiling naar de inplanting van het Vlaams-nationalisme in geheel West-Vlaanderen en de verschillende arrondissementen in deze provincie kan onze electorale analyse ook een bijdrage leveren aan het debat omtrent het concrete uitzicht van de vorming van de concentratielijsten.

Al vanaf 1935 zochten Vlaams-nationalisten en katholieken toenadering tot elkaar om te streven naar een hergroepering van 'katholieke' Vlamingen. Deze toenadering kwam in een stroomversnelling na de parlementsverkiezingen van mei 1936 waarbij katholieken zwaar verlies leden en het VNV en Rex een electorale doorbraak forceerden (Gerard, 1998). In oktober zal er een akkoord gesmeed worden tussen Rex en het VNV en op 8 december 1936 werd het beginselakkoord KVV-VNV afgesloten. Toch zal deze concentratie nooit een bloeiend gegeven worden en enkel met de gemeenteraadsverkiezingen van 1938 zal deze Vlaamse concentratie een concrete uitvoering vinden.

Inzake het aantal concentratielijsten in West-Vlaanderen komen we tot volgende resultaten:

VNV-KVV	VNV-KVV-Rex	VNV-Rex	Totaal	KVV-Rex
29	1	5	35	4

TABEL 2: AANTAL CONCENTRATIELIJSTEN IN WEST-VLAANDEREN, GEMEENTERAADSVERKIEZING 1938

Wanneer we onze resultaten vergelijken met onderzoeken die al gevoerd werden, lijkt het er terug op dat het aantal concentratielijsten, voornamelijk op het niveau van de kleine gemeenten, wat onderschat werd. Omtrent de hoeveelheid concentratielijsten tijdens de gemeenteraadsverkiezingen van 1938 lopen de schattingen namelijk nogal uiteen. Zo stelt Elias dat er maar in 53 Vlaamse gemeenten concentratielijsten tot stand zouden gekomen zijn (Elias, 1969, 120). Onderzoek heeft echter al uitgewezen dat dit een grove onderschatting is. De Wever stelt dat in een kleine honderd Vlaamse

gemeenten een concentratie tot stand moet zijn gekomen, maar dan wel in het achterhoofd houdend dat het vooral voor de kleine gemeenten vaak zeer moeilijk is uit te maken of er nu al dan niet een concentratielijst werd ingediend (De Wever, 1994, 209). Tevens merkt De Wever op dat vooral voor de provincies Antwerpen, Oost-Vlaanderen en Limburg veel concentratielijsten werden ingediend maar dat er in de provincies Brabant en West-Vlaanderen nauwelijks concentraties werden gevormd.

Vanuit onze cijfers lijkt het er echter op dat het beeld alsof West-Vlaanderen de provincie is met een laag gehalte aan concentratielijsten wat bijgesteld moet worden. Wanneer De Wever stelt dat van al de lijsten waarop Vlaams-nationalisten kandideerden er gemiddeld één op drie een concentratielijst was, dan beantwoordt West-Vlaanderen bijna perfect aan dat gemiddelde met 35 concentratielijsten van de 109 lijsten waaraan Vlaams-nationalisten op zijn minst participeerden (*Ibid.*, 209). Bemerkt ook hoe in West-Vlaanderen vijf lijsten VNV-Rex werden teruggevonden terwijl, tot nu toe, geen enkele dergelijke lijst in een andere provincie kon teruggevonden worden.

Eveneens is het interessant te zien of de concentratielijsten eerder in geïndustrialiseerde en verstedelijkte gebieden tot stand kwamen. Volgens De Wever tenderde het advies van de centrale leiding van het VNV ernaar om vooral in de grotere gemeenten en steden tot concentratie over te gaan (De Wever, 1994, 579).

We kunnen enigszins achterhalen of dit advies werd opgevolgd via een lijst die een indeling maakt van de Belgische gemeenten naar industrialiseringsgraad.⁴ Deze lijst laat ons toe de West-Vlaamse gemeenten in te delen in landelijke gemeenten, half-industriële gemeenten en industriële gemeenten. Wanneer we nu kijken in welke van deze drie soorten gemeenten Vlaams-nationalisten zich kandidaat stelden op een concentratielijst komen we tot volgend resultaat:

Landelijk	16/35	11,9%
Half-industrieel	6/63	9,5%
Industrieel	13/55	23,6%
Gemiddelde	35/253	13,8%

TABEL 3: AANTAL CONCENTRATIELIJSTEN IN WEST-VLAANDEREN PER SOCIO-ECONOMISCHE CATEGORIE, GEMEENTERAADSVERKIEZINGEN 1938

⁴ *Belgisch staatsblad*, 31 december 1938. 'Ministerieel besluit houdende coördinatie van de verschillende besluiten betreffende de rangschikking van de gemeenten inzake werkloosheid.'

In de eerste kolom van tabel 3 staat het aantal concentratielijsten vermeld met daarnaast het aantal gemeenten in West-Vlaanderen die respectievelijk als landelijk, half-industrieel of industrieel kunnen bestempeld worden. In de tweede kolom heb ik het relatieve aantal concentratielijsten vermeld.

Het lijkt er dus op dat het advies van de centrale VNV-leiding naar de lokale VNV-afdelingen toe zijn vruchten heeft afgeworpen. Concentratielijsten zijn duidelijk het meest tot stand gekomen in de industriële en verstedelijkte gebieden van West-Vlaanderen. Dit feit kan echter niet éézijdig op het conto van het VNV geschreven worden en het lijkt er op dat ook het KVV in deze verstedelijkte regio's aanstuurde op concentratievorming.

Plattelandspartij of stadspartij?

Wanneer we meer specifiek bekeken in welke gebieden we 'nieuwe' Vlaams-nationalistische lijsten ontdekten, viel het me op dat dit hoofdzakelijk landelijke gemeenten waren. Om dit intuïtieve gevoel op een wetenschappelijke manier te toetsen, werd terug gebruik gemaakt van onze classificatie die de gemeenten opdeelt naar industrialiseringsgraad. Hieruit blijken twee duidelijke zaken.

Eerst en vooral dienen de Vlaams-nationalisten zowel in 1926, 1932 als 1938 verhoudingsgewijs veel meer lijsten in typisch landelijke gemeenten in dan de liberalen en de socialisten.⁵ Daarnaast scoorden de Vlaams-nationalistische lijsten beter in landelijke gebieden dan in geïndustrialiseerde gebieden. Dit blijkt duidelijk uit tabel 4.

	1926	1932	1938
Landelijk	26,9%	32,8%	32,1%
Half-industrieel	10,5%	18,6%	18%
Industrieel	10,3%	6,9%	7,8%

TABEL 4: PROCENTUEEL AANTAL VLAAMS-NATIONALISTISCHE GEMEENTERAADSLIJSTEN IN WEST-VLAANDEREN PER SOCIO-ECONOMISCHE CATERGORIE, 1938

Voor deze tabel werd het gemiddelde genomen van de verkiezingsresultaten van die gemeenten waar een enkelvoudige Vlaams-nationalistische lijst werd ingediend. Dit betekent dat deze resultaten geen enkele absolute waarde maar

⁵ Zie hiervoor Bijlage 2: Aantal ingediende gemeenteraadsljsten per socio-economische regio tijdens het interbellum in West-Vlaanderen.

enkel een relatieve waarde hebben gezien enkel die gemeenten werden geteld waar Vlaams-nationalisten opkwamen.

Bevestigt tabel 4 de these dat het Vlaams-nationalisme tijdens het interbellum in de eerste plaats kan gezien worden als een plattelandsbeweging? Volgens mij kunnen we hier toch wel volmondig ja op antwoorden, hoewel we al meteen de reserve inlassen dat het hier enkel om de provincie West-Vlaanderen gaat en deze resultaten niet zomaar geëxtrapoleerd kunnen worden naar geheel Vlaanderen.

In die zin wordt dan ook de stelling van Willemsen bevestigd dat het Vlaams-nationalisme tijdens het interbellum in de eerste plaats op het platteland een sociale rol vervulde. Tot op zekere hoogte kan misschien zelfs gesteld worden dat het Vlaams-nationalisme tijdens het interbellum een zekere 'ruralisering' doormaakte. In de geïndustrialiseerde gebieden worden er tijdens het interbellum alsmear minder lijsten ingediend en lijken de electorale resultaten achteruit te gaan. De grootste vooruitgang lijkt daarentegen gerealiseerd te worden in de semi-industriële gebieden. Zowel het aantal ingediende lijsten als het aantal stemmen stijgt in deze gebieden het sterkst. Deze resultaten bevestigen op het eerste zicht dan ook volledig de stelling van De Wever dat de Vlaams-nationalisten er vooral in slaagden om in de semi-industriële gebieden hun aanhang te verhogen omdat deze gebieden een overgang doormaakten van platteland naar industrieel. Volgens De Wever valt dit vooral te wijten aan het feit dat de Vlaams-nationalisten er vooral in deze streken in slaagden degenen aan te spreken die het meest getroffen werden door de economische crisis van de jaren dertig (De Wever, 1994, 250). Een verdere bevestiging van deze stelling is enkel mogelijk via ons socio-professioneel onderzoek.

2.1.2. Socio-professionele onderzoeksresultaten

Na de belangrijkste krachtlijnen uit ons electoraal onderzoek kan worden overgegaan tot het socio-professionele luik. Eerste voorwaarde om een socio-professionele analyse uit te voeren bestaat in een adequate en historisch-kritisch correcte classificatie van beroepen. De socio-professionele indeling die we gebruikten, steunt op een sociale classificatie die door Jos De Belder werd opgesteld (De Belder, 1976, 257-279). Voordeel bij deze indeling is dat er niet gestart wordt vanuit moeilijk definieerbare en ideologisch geladen begrippen als middenklasse, elite... Zo hebben vele analyses over de sociologie van fascistische bewegingen die uitgaan van dergelijke begrippenkaders zich bezondigd aan het feit dat onvoldoende geëxpliciteerd werd wat feitelijk

bedoeld werd met een begrip als proletariaat of elite. Behoort een timmerman tot de lagere middenklasse of de arbeidersklasse en wat doen we met een beroepsaanduiding als landbouwer? Ik denk dat de beroepsindeling van De Belder zich niet bezondigt aan dergelijke wazigheid omdat met ideologisch weinig geladen begrippen wordt gewerkt en er tevens een sjabloon werd uitgewerkt waarin alle beroepsaanduidingen per categorie worden ingedeeld. Concreet komen we op die manier tot volgende beroepsclassificatie:

- 1) Ongeschoolde arbeiders
- 2) Geschoolde arbeiders
- 3) Ambtenaren lagere rang en bedienden, uitvoerend niveau
- 4) Ambtenaren hogere rang en bedienden, bestuursniveau
- 5) Kleine zelfstandigen, ambachtslui
- 6) *Landbouwers*
- 7) Grote zelfstandigen en ondernemers
- 8) Vrije beroepen
- 9) Eigenaars
- 10) *Zonder beroep (werklozen)*
- 11) Varia

De categorieën die cursief gemarkeerd staan, zijn de beroeps categorieën die ik aan de indeling van De Belder toevoegde. Ik denk dat een categorie met werklozen zeer relevant is gezien het sociale klimaat van de jaren dertig. De landbouwers erkende ik als een aparte categorie om twee redenen. Vooreerst geeft dit een aanduiding over de voeling van een bepaalde partij met het platteland. Daarnaast is het zeer moeilijk een beroepsaanduiding als landbouwer onder een bepaalde categorie te plaatsen. Zo kan een landbouwer, afhankelijk van de bedrijfsgrootte, zowel onder de kleine als de grote zelfstandigen geplaatst worden. Om die reden opteerde ik ervoor de beroepsaanduiding landbouwers meteen als een afzonderlijke beroeps categorie te gebruiken. Om de socio-professionele resultaten op een correcte manier te kunnen interpreteren moeten vooraf nog enkele historisch-kritische opmerkingen gemaakt worden.

- Het is duidelijk dat mijn onderzoek zich enkel richt op partijmilitanten en niet op de kiezers van een partij. Dit vormt een belangrijk onderscheid dat niet door elkaar gehaspeld mag worden. In totaal werden 3.176 kandidaten geteld.

- Wanneer men enkel een beroepsopgave gebruikt om iemands sociale positionering te meten is het duidelijk dat men met enkele problemen geconfronteerd wordt. Vooreerst is het zo dat professionele groepen geen sociale groepen zijn (Vanhaute, 1999, 239). Een beroep zegt zeer weinig over iemands intellectueel kapitaal, cultureel aanzien, rijkdom... Dit zijn nochtans factoren die evenzeer iemands sociale identiteit vormen en op die manier de plaats in de sociale hiërarchie bepalen. Het is daarom duidelijk dat ons onderzoek dat steunt op beroepsaanduidingen maar een bouwsteen in een breder verhaal kan zijn. Om een totaalbeeld te krijgen op de sociale karakteristieken van de Vlaams-nationalistische partijmilitant moeten met andere woorden nog andere sociaal stratificerende gegevens in rekening gebracht worden waar onze analyse aan voorbij gaat.

- Een laatste belangrijke historisch-kritische bemerking bestaat erin dat een maatschappij niet kan beschouwd worden als een statisch gegeven. Concreet voor ons geval maakt de sterke tertialisering van de maatschappij het onmogelijk om de resultaten van 1938, 1976 en 2000 zomaar te vergelijken met elkaar. Zo zou iemand, op basis van de cijfers, tot de verkeerde conclusie kunnen komen dat de Vlaams-nationalistische partijen er van 1938 tot 2000 in slagen alsmaar meer ambtenaren aan te trekken. Feit is echter dat van 1938 tot 2000 het aantal ambtenaren in de gehele maatschappij sterk gestegen is en dit intrinsiek niets zegt over de sociale onderbouw van het Vlaams-nationalisme. Ik heb dit euvel proberen op te lossen door naast de Vlaams-nationalistische partijen ook alle andere, nationaal georganiseerde politieke partijen te tellen. Op die manier kan het socio-professionele resultaat van de Vlaams-nationalistische partijen telkens vergeleken worden met dat van andere politieke partijen. Tevens kan op die manier een zinvolle vergelijking doorheen de tijd gemaakt worden gezien de vergelijking kan aangegaan worden met gemiddeldes van andere partijen.

Algemene gemiddeldes

In tabel 5 heb ik de socio-professionele gemiddeldes van alle partijen voor de provincie West-Vlaanderen bij elkaar geplaatst. Het betreft hier de beroepen van al degenen die zich kandideerden voor een politieke partij in de gemeenteraadsverkiezing van 1938. Onderaan staat het algemene gemiddelde van alle partijen. Let wel, het betreft hier een gewogen gemiddelde. Dit betekent dat het resultaat van die partijen waarvan veel leden en lijsten werden geteld, zwaarder doorwegen.

	Ong. arb.	Ges. arb.	Landb.	Amb. L.R.	Kleine ze.	Amb. H.R.
VNV	12,0	15,3	19,7	6,2	30,8	1,7
Kath.	9,1	7,5	39,1	5,9	21,0	1,6
Lib.	7,1	15,7	10,0	10,7	31,4	5,5
Soc.	31,5	31,7	0,8	16,1	11,9	0,6
Rex	6,6	14,8	10,9	8,2	38,3	2,2
Gem.	14,2	15,6	22,2	8,9	22,8	1,9

	Grote ze.	Vrije ber.	Eig.	Z.B.	Varia
VNV	1,5	3,9	1,7	1,0	6,2
Kath.	4,1	3,9	4,1	1,7	2,0
Lib.	5,0	3,7	6,0	1,6	3,4
Soc.	0,3	1,4	0,1	0,8	4,8
Rex	7,1	5,5	2,2	1,6	2,7
Gem.	3,1	3,4	3,0	1,4	3,5

TABEL 5: PARTIJPOLITIEKE SOCIO-PROFESSIELE GEMIDDELDEN IN WEST-VLAANDEREN, GEMEENTERAADSVERKIEZING 1938, UITGEDRUKT IN %

Wat me hierbij in de eerste plaats opvalt, is dat buiten de weinig belangrijke categorie 'varia', het VNV in geen enkele socio-professionele categorie als hoogste scoort. Overal benadert het VNV het West-Vlaamse gemiddelde vrij dicht met uitzondering misschien van de categorie kleine zelfstandigen waar het VNV 30,9% scoort terwijl het gemiddelde 22,8% bedraagt. Toch kan het VNV hierdoor bezwaarlijk de partij van de kleine middenstanders genoemd worden als je weet dat zowel de liberale partij en vooral Rex op dit gebied gevoelig hoger scoren. Voor de Vlaams-nationalisten lijkt deze tabel dus vooral bewijs te leveren voor het feit dat het VNV moeilijk kan beschouwd worden als een partij die bij zijn rekrutering één bepaalde sociale groep disproportioneel hoog aanspreekt. Nochtans is dat voor veel andere partijen wel het geval. De socialistische partij heeft een disproportioneel hoog aandeel onder zowel ongeschoolde als geschoolde arbeiders. De katholieke partij heeft een sterke affiniteit met landbouwers, Rex blinkt uit in zijn aandeel zelfstandigen en vrije beroepen. De liberale partij heeft een vrij groot aandeel onder de zelfstandigen en vooral onder de eigenaars.

Ook interessant is het aandeel van alle partijen in de categorie 'zonder beroep' die de werklozen uitmaken. Opvallend hierbij is terug dat het VNV niet hoger scoort dan het West-Vlaams gemiddelde. In deze categorie zijn het

vooral de katholieken en Rex die boven het gemiddelde uitstijgen. Nochtans wordt in veel populariserende literatuur omtrent extreem-rechts tijdens het interbellum een rechtstreeks verband aangenomen tussen de opgang van het fascisme en de werkloosheid. Ook De Wever stelt dat het radicaliseringproces van het Vlaams-nationalisme tijdens de jaren dertig voor een groot deel op het conto van de economische crisis te schrijven valt. Radicale autoritaire ideeën waren altijd aanwezig binnen het Vlaams-nationalisme maar het is met de intrede van de economische crisis van de jaren dertig dat deze autoritaire ideeën veel meer op de voorgrond zullen treden (De Wever, 1994, 79). Via de socio-professionele gegevens voor West-Vlaanderen is het echter onmogelijk deze stelling te bevestigen en lijkt het er eerder op dat het Vlaams-nationalisme geen uitzonderlijk sterke aantrekkingskracht uitoefende op werklozen.

In eerste instantie lijkt bovenstaande tabel er dus op te wijzen dat de klassieke 'middenklassenthese' van het fascisme voor het VNV helemaal niet opgaat. Al vanaf de jaren dertig kwamen vele intellectuelen zoals L. Salvatorelli, T. Geiger of H.D. Lasswell tot de stelling dat de opgang van het fascisme vooral te wijten was aan de radicalisering van de middenklasse van een maatschappij. De impliciete theorie waar deze stelling op steunde was in feite marxistisch. Het fascisme wordt voorgesteld als een primair uitvloeisel van de wanhopige situatie waarin het kapitalisme verzeild was geraakt na de Eerste Wereldoorlog en waarbij een alsmaar toenemende polarisering valt waar te nemen tussen kapitaal en proletariaat. Doordat de middenklasse zich geklemd gaat voelen tussen kapitaal en proletariaat is de enige weg uit die beklemd positie het fascisme.

Na de Tweede Wereldoorlog zal deze middenklassenthese van het fascisme uitvoeriger en op meer wetenschappelijke grond worden uitgewerkt. Een van de meest bekende vertegenwoordigers wordt S.M. Lipset (1959) in zijn artikel "Social stratification and right-wing extremism". Ook Talcott Parsonn zal de stelling verdedigen dat het fascisme vooral de middenklassen van een maatschappij trof. Dit is volgens Parsonn vooral te wijten aan het feit dat de middenklassen de rationalisering van de maatschappij moeilijk konden verwerken en zich hierdoor vervreemd gingen voelen om vervolgens hun uitweg te zoeken in het fascisme. Tot een ongeveer gelijkaardige stelling komt de historicus W.D. Burnham (1972) in zijn artikel "Political immunisation and political confessionalism. The United States and Weimar Germany". Burnham stelt in dit artikel dat de lagere (protestantse) middenklasse in de val van het Nazisme trakteerde doordat deze middenklasse geen gemeenschappelijke politieke 'kerk' had die deze kon omarmen in een sociaal netwerk. Ook

Burnham stelt dus dat vooral de ontwortelde middenklasse in de maatschappij vatbaar was voor het fascisme omdat de middenklasse zich hierin een identiteit kon aanmeten. Deze middenstandsvisie vindt misschien zijn meest indrukwekkende neerslag in het werk *Who were the fascists: social roots of European fascism* (Larsen, Haghtvet & Myklebust, 1980). In dit boek wordt voor ieder land door verschillende onderzoekers in Europa onderzocht wat de sociale voedingsbodem was voor de verschillende fascistische bewegingen tijdens het interbellum in Europa. In het algemeen kan gesteld worden dat, enkele uitzonderingen daar gelaten, het verband tussen middenklasse en fascisme als bewezen wordt voorgesteld.

De ironie wil nu echter dat net in het jaar dat dit ambitieuze werk verschijnt het eerste overtuigende geluid opgevangen wordt dat de 'middenklassentheorie' of 'middenstandstheorie' als achterhaald moet beschouwd worden. In 1980 publiceert de Duitse historicus Detlef Mühlberger namelijk zijn artikel "The sociology of the NSDAP: the Question of the Working-Class Membership". Aan de hand van ledenlijsten van de NSDAP in Westfalen wijst Mühlberger erop dat er ook een serieuze steun van de arbeidersklasse in het Nazisme kan waargenomen worden. Daarom vraagt Mühlberger het concept van de middenklasse naar het rijk van de grote foute verhalen te verwijzen.

Hierop zullen in de jaren tachtig onderzoekers als Hamilton, Kater en Childers uitgebreide sociologische analyses van het Nazisme uitvoeren op uitgebreide ledenlijsten. Tevens zullen deze onderzoekers beter definiëren wat ze onder gecontesteerde begrippen als middenklasse, elite, proletariaat... begrijpen. Uit deze onderzoeken wordt de middenklassentheorie systematisch ontkracht en wordt de consensus alsmar groter dat het Nazisme een echte volkspartij was waarin geen enkele bevolkingsgroep disproportioneel hoog was vertegenwoordigd.

Het beeld van het VNV in West-Vlaanderen lijkt volledig in de lijn van deze bevindingen te liggen. Het VNV laat zich kenmerken als een volkspartij en hierbij kan er geen enkele maatschappelijke groep onderscheiden worden waar het VNV disproportioneel hoog uit rekruteert.

Interessant is hierbij te noteren dat deze stelling voor Rex, nochtans ook een partij die met een fascistisch gedachtegoed sterke opgang maakte in de jaren dertig, helemaal niet van toepassing is en dat de klassieke 'middenklassentheorie' voor deze partij wel lijkt op te gaan. De partij kent met een resultaat van 38,3% tegenover een West-Vlaams gemiddelde van 22,8% een onwaarschijnlijk hoge vertegenwoordiging bij de kleine zelfstandigen. Ook onder de grote zelfstandigen kent Rex van alle partijen in West-Vlaanderen de grootste

aanhang. Deze verschillen blijken overigens niet enkel op het socio-professionele vlak maar ook op het electorale vlak. Het is duidelijk dat Rex zich in West-Vlaanderen laat kenmerken als een stedelijke partij. Zo worden voor de gemeenteraadsverkiezing van 1938 maar liefst 68,2% van alle Rex lijsten ingediend in verstedelijkte gebieden terwijl dit aantal voor het VNV op 32,1% ligt. Uit deze vergelijking blijkt dus dat de twee partijen die vaak in éénzelfde ideologische adem genoemd worden, namelijk het VNV en Rex, zich in West-Vlaanderen duidelijk laten onderscheiden door een verschillende maatschappelijke voedingsbodem.

Beroeps categorieën naar industrialiseringsgraad

Na de algemene gemiddeldes per partij onderzocht te hebben is het interessant onze gegevens op te splitsen volgens socio-economische regio.⁶ Hiervoor maakte ik terug gebruik van de rangschikking van de gemeenten inzake industrialiseringsgraad die verscheen in het *Belgisch Staatsblad*. In deze lijst werd Rex niet meer opgenomen omdat deze partij in West-Vlaanderen al niet bijster veel lijsten indiende en het hierdoor historisch niet meer verantwoord was om dit beperkte onderzoeksstaal op te splitsen.

In eerste instantie is het verhelderend ons enkel te concentreren op het onderscheid tussen loonarbeid, zelfstandige arbeid en niet-arbeid oftewel renteniers omdat hieruit al enkele nadrukkelijke contrasten naar voor komen. Hieruit blijkt namelijk duidelijk hoe in eender welke socio-economische categorie de socialisten in essentie rekruteren onder loonarbeiders. De liberalen en katholieken rekruteren in de eerste plaats onder zelfstandigen.

Voor het VNV ligt het beeld veel complexer. Voor geheel West-Vlaanderen laat het VNV zich onderscheiden als een partij van de gemiddeldes maar bij een uitsplitsing naar socio-economische regio's gaat dat beeld niet meer op. In de landelijke gebieden heeft het VNV een zeer hoge aanhang onder de zelfstandigen terwijl in de industriële gebieden het aandeel loonarbeiders hoger ligt dan het aandeel zelfstandigen. Hieruit blijkt dus dat het VNV inzake socio-professionele rekrutering over een zeer grote elasticiteit beschikt. Het meest duidelijk komt deze stelling naar voor wanneer we de procentuele verschillen bekijken tussen de landelijke gemeenten en de industriële gemeenten. Voor het VNV bedragen deze verschillen respectievelijk -24,9% voor de zelfstandige arbeid en +22,9% voor de loonarbeid. De variaties die de andere partijen op dit gebied vertonen zijn duidelijk veel kleiner.

⁶ Zie hiervoor Bijlage 3: Beroeps categorieën naar industrialiseringsgraad in West-Vlaanderen, gemeenteraadsverkiezingen 1938.

Belangrijk is om nu te kijken in welke socio-professionele categorieën het VNV er net in slaagt om zich zo flexibel aan te passen aan de socio-economische omstandigheden.

Het blijkt dat in de industriële gebieden het VNV de partij is die het dichtst de sociologie van de socialistische partij benadert. Dit is in hoofdzaak te wijten aan het hoge aantal geschoolde arbeiders die het VNV in verstedelijkte regio's weet aan te spreken. Deze notie brengt meteen een belangrijke nuance aan op wat ik reeds stelde. Uit de West-Vlaamse gemiddeldes bleek al dat het VNV meer arbeiders wist aan te spreken dan normaal aangenomen. Hier blijkt nu dat dit relatief hoge aandeel arbeiders in VNV-kringen in hoofdzaak te wijten is aan de aantrekkingskracht van het VNV op geschoolde arbeiders in industriële gebieden.

Niettegenstaande deze affiniteit van het VNV met de BWP in de industriële regio's slaagt het VNV erin zich in de landelijke regio's eveneens te profileren als een typische plattelandspartij met een hoog aandeel zelfstandige arbeid. In dit aandeel zelfstandige arbeid leveren vooral de landbouwers met een score van 37,6% een grote bijdrage. De partij die in de landelijke regio's dan ook het dichtst het socio-professionele uitzicht van het VNV benadert is de katholieke partij die zich duidelijk laat kenmerken als een typische plattelandspartij met een hoog aandeel landbouwers en een laag aandeel arbeiders.

Weer anders is het beeld van het VNV in de half-industriële regio's. Hier staat het VNV, met uitzondering van het aandeel eigenaars en grote zelfstandigen, in zo goed als alle socio-professionele categorieën vrij dicht bij de sociale samenstelling van de liberale partij. Verder is het opvallend dat het VNV in de half-industriële gemeenten een uitzonderlijk hoog percentage kleine zelfstandigen en werklozen onder zijn rangen telt. Hierbij is het interessant even stil te staan bij de stelling van De Wever dat het VNV vooral in semi-industriële gebieden een aanhang vond bij mensen die het slachtoffer waren van de economische crisis. Probleem is dat het met de stand van het onderzoek tot nu toe onmogelijk is een zicht te krijgen op welke groepen van de samenleving in deze semi-industriële gebieden het meest getroffen werden door de economische crisis van de jaren dertig.⁷ Daarom is het zeer moeilijk een antwoord te geven op deze stelling van De Wever. Wat echter wel opvalt

⁷ We dachten informatie hieromtrent te vinden in: Vanthemse (1988, 269-344; 1989, 1-106). In deze artikelenreeks maakt Vanthemse het daarentegen duidelijk dat het onmogelijk is een zicht te krijgen onder welke maatschappelijke groepen en in welke socio-economische regio's de crisis het hardst toegeslagen heeft. Ook in Vanthemse (1989) konden we hieromtrent geen informatie terugvinden.

is dat het aandeel werklozen onder VNV-kandidaten in deze semi-industriële gemeenten opvallend hoog is. Het VNV behaalt hier een score van 2,2% werklozen terwijl de tweede partij in deze categorie, namelijk de katholieke partij, maar een score van 0,7% behaalt. Dit hoge cijfer werklozen lijkt dus wel de stelling van De Wever dat het VNV in de semi-industriële gemeenten vooral rekruteerde onder mensen die direct getroffen waren door de economische crisis, te bevestigen.

De peterslijsten

Een andere bron waarbij de brug tussen partijvoorkeur en beroep kan gemaakt worden zijn de peterslijsten die bij elke verkiezing werden opgesteld. Voor de verkiezingen tijdens het interbellum moest iedere partij zijn lijst laten erkennen door zogenaamde peters, een systeem dat voor de gemeenteraadsverkiezingen van 2000 overigens nog altijd van tel is. Het aantal peters hing af van het soort verkiezing en de grootte van de kiesomschrijving.

Voordeel van deze peterslijsten is dat een hoog aantal mensen in rekening kan gebracht worden. Zo werden voor tabel 6 8524 peters geteld. Probleem bij deze peterslijsten is echter de vraag naar de betrouwbaarheid en de historisch-kritische methode die daar moet op worden toegepast. Uit de weinige studies die werden uitgevoerd aan de hand van peterslijsten blijkt alleszins dat uitermate omzichtig moet omgesprongen worden met deze bron. Daarom is het misschien nuttig de resultaten van onze peterslijsten te vergelijken met de resultaten van onze kandidatenlijsten.

Wanneer we de resultaten van de peterslijsten vergelijken met de resultaten van de kandidatenlijsten denk ik dat het duidelijk is dat deze resultaten nooit door elkaar gehaspeld mogen worden. Bij een analyse van de peterslijsten komen we systematisch tot een hoger aantal arbeiders, werklozen en varia dan bij een analyse van de kandidatenlijsten. Tegelijk blijkt echter dat de resultaten voor deze peterslijsten op een relatieve manier uiteindelijk vrij gelijklopend zijn met de resultaten voor de kandidatenlijsten. In die zin brengt deze analyse van de peterslijsten niet zo heel veel bij aan de belangrijkste stellingen die we al poneerden omtrent de socio-professionele kenmerken van het VNV.

Op één belangrijk punt brengen deze peterslijsten daarentegen wel een zeer belangrijke aanvulling. Het betreft hier het aandeel werklozen. Voor Rex bedraagt dit aandeel 18,5% tegenover een West-Vlaams gemiddelde van 6,8%. Ook voor de katholieken en het VNV ligt dit aandeel respectievelijk met 8,8% en 7,9% boven dat West-Vlaams gemiddelde.

	Ong. arb.	Ges. Arb.	Landb.	Amb. L.R.	Kleine ze.	Amb. H.R.
<i>Nat. peters</i>	20,2	14,9	8,3	5,0	19,3	1,3
Nat. kand.	12,0	15,3	19,7	6,2	30,9	1,7
<i>Rex peters</i>	4,4	11,3	3,1	6,1	32,2	0,5
Rex kand.	6,6	14,8	10,9	8,2	38,3	2,2
<i>Kath. Peters</i>	10,3	15,6	14,6	9,2	20,6	4,0
Kath. Kand.	9,1	7,5	39,1	5,9	21,0	1,6
<i>Lib. Peters</i>	20,0	19,1	1,6	8,9	25,4	4,0
Lib. Kand.	7,1	15,7	10,0	10,7	31,4	5,5
<i>Soc. Peters</i>	31,1	34,8	0,4	4,3	9,2	0,7
Soc. Kand.	31,5	31,7	0,8	16,1	11,9	0,6
<i>Gem. peters</i>	19,0	21,5	6,7	6,6	19,0	2,4
Gem. kand.	14,2	15,6	22,2	8,9	22,8	1,9

	Grote ze.	Vrije ber.	Eig.	Z.B.	Varia
<i>Nat. peters</i>	0,7	1,3	0,6	7,9	20,6
Nat. kand.	1,5	3,9	1,7	1,0	6,2
<i>Rex peters</i>	2,0	1,7	2,3	18,5	18,1
Rex kand.	7,1	5,5	2,2	1,6	2,7
<i>Kath. Peters</i>	1,7	2,4	2,6	8,8	10,2
Kath. Kand.	4,1	3,9	4,1	1,7	2,0
<i>Lib. Peters</i>	2,2	3,6	1,7	4,5	9,0
Lib. Kand.	5,0	3,7	6,0	1,6	3,4
<i>Soc. Peters</i>	0,2	2,0	0	1,9	15,3
Soc. Kand.	0,3	1,4	0,1	0,8	4,8
<i>Gem. peters</i>	1,2	2,3	1,5	6,8	13,0
Gem. kand.	3,1	3,4	3,0	1,4	3,5

TABEL 6: SOCIO-PROFESSIELE GEMIDDELDEN VOOR DE PETERSLIJSTEN TIJDENS DE GEMEENTERAADSVERKIEZINGEN VAN 1938, WEST-VLAANDEREN, UITGEDRUKT IN %

Het lijkt er dus op dat die partijen, die zich aan het rechtse ideologische spectrum bevonden, een grotere aantrekkingskracht uitoefenden op de meest

directe slachtoffers van de crisis van de jaren dertig. Voor het VNV en de katholieke partij is dat nog relatief beperkt maar vooral voor Rex is dit hoge aandeel van de werklozen opvallend. Het lijkt er dus op dat Rex in West-Vlaanderen toch de partij bij uitstek was die garen wist te spinnen bij het rampzalige economische klimaat van de jaren dertig. Bemerkt trouwens hoe Rex ook in de analyse van de peterslijsten met zijn hoge aandeel zelfstandigen en werklozen volledig de traditionele middenklassenverklaringen van het fascisme bevestigt. De socialistische partij en de liberale partij lijken daarentegen die partijen te zijn die geen voordeel kunnen putten op de rug van de economische crisis. Hoe verhouden deze resultaten zich nu tot de bevindingen in de internationale literatuur?

Eerst en vooral blijkt, zoals ik al beschreef, dat de klassieke 'middenklassen-these' voor het VNV niet opgaat. De socio-professionele achtergrond van het VNV laat zich meer karakteriseren door zijn klassenloosheid en past hiermee in de internationale bevindingen die vanaf de jaren tachtig hun intrede deden. Na deze nieuwe stellingen die voortsproten uit het aanboren van nieuw archiefmateriaal en het duidelijker definiëren van begrippen als middenklasse en elite zal men vanaf de jaren negentig vooral zoeken naar verklaringen voor de klassenloosheid van fascistische partijen. Uit deze literatuur komt vooral naar voor dat bij een verklaring van het Nazisme, en meer in het algemeen van het fascisme, in de eerste plaats geografische variatie als verklarende factor moet gebruikt worden. Zo stelt de Amerikaan Colin Flint dat in studies van de sociologie van het Nazisme het aspect 'plaats' veel te weinig aan bod is gekomen (Flint, 1998, 1297). Het is net typerend voor het Nazisme dat ze naar gelang de socio-economische streek een andere sociologische gedaante kon aannemen. Het Nazisme is dus helemaal geen homogene sociale beweging maar lijkt per socio-economische regio telkens andere maatschappelijke groepen aan te spreken. Op die manier kenmerkt het Nazisme zich in zijn totaliteit als een echte volkspartij terwijl bij uitsplitsing van die gegevens vaak bepaalde sociale groepen kunnen onderscheiden worden.

Deze visie is compatibel met de 'rational economic self-interest-these' van Brustein. Wanneer Brustein stelt dat de nazipartij erin slaagde om voor iedere sociale groep in de Duitse samenleving die onder economische stress staat een aanvaardbaar antwoord te geven, heeft dit tot gevolg dat de nazipartij uit alle sociale lagen kon rekruteren (Brustein, 1996, 1322). Het is echter duidelijk dat niet iedere regio in Duitsland socio-economisch hetzelfde uitzicht heeft. Bijgevolg heeft vanuit al die verschillende socio-economische regio's de nazipartij ook telkens een ander sociologisch uitzicht. Deze denkpiste volgend is het ook verklaarbaar waarom de socio-professionele achtergrond van

de nazipartij vaak een perfecte afspiegeling is van de socio-professionele kenmerken van de streek waar de Nazi's in opereren. Anheier en Neihardt komen in deze context voor een detailstudie van de NSDAP in München tot de conclusie dat over de gehele stad de NSDAP-leden per wijk een perfecte afspiegeling zijn van de sociale kenmerken van die wijk. In een verarmde industriële buurt kenmerkt de lokale NSDAP-afdeling zich door een zeer hoog aandeel industriearbeiders. In een rijke burgerlijke buurt kenmerkt de NSDAP-afdeling zich door een hoog 'bourgeois'-gehalte. Anheier en Neihardt stellen dan ook dat de NSDAP de bevolking in München niet van buiten uit heeft gepenetreerd maar dat het nationaal-socialisme daarentegen als een proces moet gezien worden dat door brede bevolkingslagen van binnenuit werd gedragen (Anheier & Neihardt, 1998, 1221).

Opvallend is dat ik nu tot identieke resultaten kom voor het VNV in West-Vlaanderen. Ook het VNV geeft blijk van een uitzonderlijke elasticiteit door een groot aanpassingsvermogen per socio-economische regio aan de dag te leggen. Op het platteland profileert het VNV zich als een typische plattelandspartij en in de stad profileert het VNV zich als een stedelijke partij. In die zin kunnen ook verschillen qua socio-professioneel uitzicht tussen arrondissementen verklaard worden. Zo is het opvallend dat het VNV in het geïndustrialiseerde arrondissement Kortrijk een hoog aantal arbeiders weet aan te spreken terwijl het VNV in het rurale arrondissement Ieper een hoog aantal landbouwers aantrekt. Op die manier kan overigens ook het verschil tussen mijn socio-professionele resultaten en de resultaten die De Wever bereikte voor de arrondissementen Gent-Eeklo en Aalst inzake socio-professioneel uitzicht voor het Vlaams-nationalisme verklaard worden. Het VNV lijkt dus in de eerste plaats een politieke beweging te zijn die van onderuit in de samenleving komt en gedragen wordt door alle lagen van de bevolking. In die zin durf ik dan ook stellen dat de VNV-rekrutering gelijkaardig is aan die van de NSDAP.

2.2. Analyse van de gemeenteraadsverkiezingen van 1976

2.2.1. *Electorale resultaten*

Wanneer de sprong wordt gemaakt van het interbellum naar de gemeenteraadsverkiezing van 1976 is het in de eerste plaats essentieel te noteren dat

het partijpolitieke landschap van 1976 er anders uitziet dan dat van het interbellum. Niet het VNV, dat samen met de implosie van Nazi-Duitsland zal verbrekken, maar wel de Volksunie (VU) is *anno* 1976 de Vlaams-nationalistische partij bij uitstek. In tegenstelling tot het VNV zal de VU zich bovendien laten kenmerken als een zuiver democratische partij die het niet naliet om op verschillende vlakken uitgesproken progressieve standpunten in te nemen.

Gezien de gemeenteraadsverkiezing van 1976 voor het eerst gehouden werd met gefusioneerde gemeenten en de resultaten probleemloos uit de nationale pers gehaald konden worden, verwerkte ik voor onze electorale analyse de verkiezingsresultaten voor geheel Vlaanderen.⁸ Enige uitzondering hierop vormt het arrondissement Antwerpen waar de gemeenten in 1976 nog niet gefusioneerd waren. Ook het arrondissement Brussel werd vanwege zijn specifieke tweetalige situatie uit ons onderzoeksstaal geweerd. Belangrijk is te noteren dat door deze fusie de gemeenteraadsverkiezingen van 1976 een meer nationale gestalte krijgen. Dit betekent dat lokale factoren minder doorslaggevend worden en nationale politieke dimensies belangrijker zijn in de partijvoorkeur van de kiezer (Fraeys, 1976, 427). Nadeel van deze methodologische voordelen is dat er minder nieuwe onderzoeksresultaten geboekt worden. Waar het verkiezingsonderzoek voor het interbellum, vanwege het gebrekkige bronnenmateriaal, nog vol zit met zwarte gaten is dat voor 1976 veel minder het geval. Onze hoofdbedoeling met deze electorale analyse is dan ook om na te gaan in welke socio-economische regio's in Vlaanderen de VU het sterkst wist te penetreren.

Om dit te kunnen achterhalen werd gebruik gemaakt van een classificatie die de gemeenten indeelt volgens graad van verstedelijking.⁹ Hierop heb ik de Vlaamse gemeenten in vier categorieën ingedeeld, namelijk:

- I) Centrale gemeenten van de belangrijkste agglomeraties
- II) Gemeenten met sterke morfologische verstedelijking
- III) Gemeenten met matige morfologische verstedelijking

⁸. In dit geval deden we een beroep op: 'Uitslagen van de gemeenteraadsverkiezingen van 8 oktober 1976, *Het Laatste Nieuws*, 10-10-1976.

⁹. Halleux, Derwael & Mérenne-Schoumaker (*Monografie nr. 11A 1998*, 131-157). Let wel, deze lijst werd opgesteld naar aanleiding van de volkstelling van 1 maart 1991. Een vroegere typologie van de Belgische gemeenten was volgens het NIS onmogelijk te vinden. Voor 1971 werd een uitgebreide typologie opgesteld maar deze geldt vanzelfsprekend enkel voor de niet-gefuseerde gemeenten. In 1981 werd er geen typologie opgesteld, waardoor we dus onze toelichting moesten nemen tot deze lijst.

IV) Gemeenten met zwakke morfologische verstedelijking en rurale gemeenten

Wanneer de verkiezingsresultaten van de VU tegenover deze socio-economische classificatie van de Vlaamse gemeenten gehouden wordt, blijkt duidelijk dat de sterkste voedingsbodem voor de VU in de verstedelijkte gebieden ligt. Niet alleen worden in deze gebieden verhoudingsgewijs het meeste lijsten ingediend, ook worden in sterk geïndustrialiseerde gebieden duidelijk de beste verkiezingsresultaten geboekt. Dit blijkt uit tabel 7.

I	16,5%
II	13,8%
II	11,3%
IV	9,7%
Gem.	13,5%

TABEL 7: UITSPLITSING VAN DE GEMEENTERAADSVERKIEZINGSRESULTATEN VAN DE V.U. NAAR SOCIO-ECONOMISCHE REGIO, 1976

In deze tabel werden alle gemeenten waar een VU-lijst werd ingediend bij elkaar geplaatst en vervolgens uitgesplitst volgens socio-economische categorie. Vervolgens werd van dat resultaat een gemiddelde genomen. Dit betekent dat de cijfers uit tabel 7 terug geen enkele absolute waarde hebben gezien enkel die gemeenten werden verwerkt waar een VU-lijst werd ingediend en de echte absolute verkiezingsuitslag bijgevolg lager moet liggen.

Hieruit blijkt duidelijk dat de VU in 1976 haar sterkste electorale succes kende in de verstedelijkte gebieden en dat het succes alsmaar afneemt naarmate de gebieden landelijker worden. Een VU-lijst die in een gemeente met veel morfologische verstedelijking werd ingediend had gemiddeld dus meer kans een goed verkiezingsresultaat te boeken dan wanneer deze lijst werd ingediend in een gebied met een lage morfologische verstedelijking. De VU kan daarom, in 1976 althans, een stadspartij genoemd worden.

2.2.2. *Socio-professionele resultaten*

Het is duidelijk dat de geschiedenis van de VU nog in grote mate geschreven moet worden en het spreekt daarbij voor zich dat ook onderzoek naar de sociologische achtergrond van de VU nog in zijn kinderschoenen staat (enige artikels: Nielsen, 1980; Augustinus Ter Hoeven, 1978). Het is nochtans mijn overtuiging dat onderzoek met een sociologische invalshoek ook hier een

verhelderend licht zou kunnen werpen om het succes van een nationalistische politieke beweging als de VU te begrijpen.

Dit is dan ook de hoofdbedoeling die ik met dit hoofdstukje heb, namelijk een aanzet geven tot een beter begrip van de structurele sociale veranderingen die het gestage naoorlogse succes van de Volksunie mogelijk hebben gemaakt. Welke sociale groepen in de samenleving waren met andere woorden het electorale draagvlak waar de Volksunie kon op steunen? Het spreekt vanzelf dat de oplossing van dergelijke probleemstelling een uitgebreider onderzoek vergt dan de beperkte socio-professionele analyse die ik voor de gemeenteraadsverkiezing van 1976 in West-Vlaanderen uitgevoerd heb.

Op methodologisch vlak werd ik voor deze socio-professionele analyse geconfronteerd met het volgende probleem. Zoals ik al schreef kan een maatschappij niet beschouwd worden als een statisch gegeven. Dit betekent dat een beroepsclassificatie voor het interbellum niet zomaar kan overgeplaatst worden naar het jaar 1976 of 2000. Wanneer pakweg een onderwijzer in het interbellum nog aanzien werd als een ambtenaar hogere rang ligt dit in 1976 en 2000 heel wat moeilijker. Door de massificatie van beroepen in de ambtenarensector via de tertialisering van de maatschappij dalen verschillende van deze beroepen, zoals een onderwijzer, in maatschappelijk aanzien.

Toch betekent dit niet dat onze classificatie van het interbellum onbruikbaar is geworden. Een ongeschoolde arbeider blijft in 1976 (en 2000) een ongeschoolde arbeider. Hetzelfde geldt voor een landbouwer of een kleine zelfstandige. De grootste problemen stellen zich in feite enkel in het onderscheid tussen de categorieën ambtenaren hogere rang en ambtenaren lagere rang. Zoals ons voorbeeld over de onderwijzer aantoonde zijn hier tussen 1938 en 1976 enkele serieuze veranderingen opgetreden die ervoor zorgen dat wat in 1938 als ambtenaren hogere rang bestempeld kon worden, niet meer kan voor 1976. Daarom heb ik ervoor geopteerd om voor 1976 en 2000 één enkele categorie ambtenaren op te stellen. Ongetwijfeld verliest de analyse hierdoor wat aan verfijndheid maar ik verkoos dit boven betwistbare onderzoeksresultaten die gebaseerd zijn op nattevingerwerk.

Tenslotte vermeld ik voor deze methodologische inleiding nog enkel dat ik ook een nieuwe socio-professionele categorie heb bijgemaakt. Het betreft hier een kolom met studenten. Deze categorie heb ik voor het interbellum nog niet ingebracht omdat het aantal studenten daar een verwaarloosbare restfractie bedroeg die ik onder de categorie varia heb geplaatst. Vanaf 1976 (en zeker voor 2000) maken studenten echter alsmaar meer deel uit van de kandidaten en daarom leek het me gerechtvaardigd om voor deze socio-professionele groep een eigen categorie in het leven te roepen.

Voor onze socio-professionele analyse moest ik me terug beperken tot de provincie West-Vlaanderen. Dit betekent dat voor de gemeenteraadsverkiezing van 1976, net zoals voor 1938, alle beroepen geteld werden van alle personen die zich in West-Vlaanderen kandidaat stelden voor een nationaal georganiseerde politieke partij. Op die manier komen we tot volgende resultaten.

	Ong. arb.	Ges. arb.	Landb.	Ambt.	Kleine ze.	Grote ze.
VU	7,3	16,3	3,4	38,5	12,8	2,5
CVP	3,3	7,9	17,5	38,0	13,9	3,6
PVV	5,2	10,8	3,4	40,6	16,8	6,7
BSP	17,0	22,3	0,4	44,1	6,7	0,8
Gem.	8,9	14,7	7,2	40,4	11,7	2,9

	Vrije ber.	Eig.	Stud.	Z.B.	Varia
VU	3,7	0	1,2	0,5	13,8
CVP	5,0	0,1	0,3	1,3	9,1
PVV	5,8	0,2	0,2	2,9	7,4
BSP	1,1	0,1	0,4	0,4	6,8
Gem.	3,6	0,1	0,5	1,1	8,9

TABEL 8: PARTIJPOLITIEKE SOCIO-PROFESSIELE GEMIDDELDEN IN WEST-VLAANDEREN, GEMEENTERRAADSVERKIEZINGEN 1976, UITGEDRUKT IN %

Het eerste wat me in tabel 8 opvalt, is dat de VU, buiten de categorieën studenten en 'varia', in geen enkele belangrijke socio-professionele groep opvallend hoog of laag scoort terwijl dat voor de drie andere partijen wel het geval is. De CVP scoort disproportioneel hoog onder landbouwers en kent een zeer beperkte aanhang onder arbeiders. De PVV scoort zeer hoog onder zowel kleine als grote zelfstandigen maar zit ver onder het West-Vlaams gemiddelde inzake arbeiders en landbouwers. De socialisten hebben, zoals kan verwacht worden, een sterke aanhang onder arbeiders en ambtenaren lagere rang. Buiten de categorie studenten en 'varia', ten gevolge van het hoge aantal huisvrouwen, kent de VU daarentegen geen enkele socio-professionele categorie waarin ze een uitzonderlijk hoog draagvlak heeft. Enkel in de categorieën geschoolde arbeiders en kleine zelfstandigen klimt de VU wat boven het gemiddelde uit.

Naast deze oververtegenwoordiging onder huisvrouwen en studenten is het duidelijk dat de VU in geen enkele andere beroeps categorie sterk scoort. In die zin denk ik dan dat eveneens voor de VU het etiket 'volkspartij' het best de realiteit benadert. Alle socio-professionele categorieën worden door de VU aangesproken en het lijkt er sterk op dat de sociologie van de VU het dichtst de gemiddelde sociologische samenstelling van de West-Vlaamse maatschappij benadert.

Wat hierbij opvallend is, is dat de resultaten (tabel 8) bijna volledig in tegenspraak zijn met de weinige onderzoeken die al gevoerd zijn naar de sociologische achtergrond van de VU. Nielsen beweert in zijn artikel in de *American Sociological Revue* dat de VU zich vooral kenmerkte door een achterban die tewerkgesteld wordt in de tertiaire sector en dat de VU zich hierin laat kenmerken als de partij met de sociologisch meest homogene achterban (Nielsen, 1980, 90). Deze stelling wordt via ons onderzoeksstaal alles behalve bevestigd. Een oververtegenwoordiging van de tertiaire sector is helemaal niet te bespeuren en het beeld dat Nielsen ophangt van de VU als de partij met de meest homogene achterban wordt zelfs radicaal tegengesproken. De VU laat zich net kenmerken als de partij met de minst homogene achterban die alle bevolkingslagen in gelijke mate weet aan te spreken.

Dit betekent eveneens dat de stellingen van Witte, Gevers en Willemsen over de sociologie van de VU-achterban via ons West-Vlaams onderzoeksstaal niet bevestigd worden (Witte, Gevers & Willemsen, 1998). Zij benadrukken dat naast het tertiaire karakter van de Vlaamse Beweging na de Tweede Wereldoorlog, de Vlaamse Beweging ook een sterke voedingsbodem vond onder zelfstandigen en dan vooral grote zelfstandigen. Onder grote zelfstandigen scoort de VU echter onder het West-Vlaamse gemiddelde en het is enkel onder kleine zelfstandigen dat de VU er een beetje in slaagt boven het West-Vlaamse gemiddelde uit te stijgen. Het zijn daarentegen vooral de PVV en in mindere mate de CVP die erin slagen een behoorlijke achterban onder de middenstanders uit te bouwen. We kunnen dan ook bezwaarlijk stellen dat het middenstandskarakter in de sociologische samenstelling van de VU-kandidaten typerend is.

Waar onze resultaten tot op zekere hoogte wel bevestiging van geven is het intellectuele karakter van de Volksunie-achterban. Zowel Augustinus ter Hoeven als Witte, Gevers en Willemsen benadrukken dat de achterban van de VU zich laat kenmerken door een meer dan gemiddeld intellectueel niveau (Augustinus Ter Hoeven, 1978, 25). Het hoge succes die de VU kent onder studenten lijkt daar een bevestiging van te geven.

Op de vraag of dit volkskarakter van de VU ook, zoals voor het VNV in 1938, resulteert in een grote elasticiteit naargelang socio-economische regio moet echter negatief geantwoord worden. Wanneer de uitsplitsing van de socio-professionele gegevens gemaakt wordt, blijkt dat de lijnen die uit het algemene gemiddelde naar voor komen ook bij uitsplitsing van de gegevens bevestigd worden.

2.3. Analyse van de gemeenteraadsverkiezing van 2000

De gemeenteraadsverkiezing van 2000 vormt de verkiezing waarover we veruit het best geïnformeerd zijn. Eerst en vooral is dit de gemeenteraadsverkiezing die nog het meest vers in het geheugen ligt. Daarenboven heeft het politiek onderzoek in de jaren negentig een belangrijke vlucht genomen via onder meer het opinieonderzoek waarbij via interviews gepeild wordt naar de intentie van de kiezer om voor een bepaalde partij te stemmen. Daarbij komt nog dat de sterke opgang van het Vlaams Blok heel wat onderzoekers ertoe heeft gebracht net deze partij als onderzoeksdomein uit te kiezen. Spijtig genoeg is de gemeenteraadsverkiezing van 2000 nog wat te recent om er al heel uitvoerige onderzoeken over terug te vinden. Dit belet evenwel niet dat we over voorgaande verkiezingen heel wat informatie hebben terug gevonden waardoor onze kennis over het huidige politieke landschap veel uitgebreider is dan voor de gemeenteraadsverkiezingen van 1976 of van het interbellum.

Dit betekent dat, waar we voor het interbellum nog heel wat nieuwe onderzoeksresultaten konden aanbrengen, dit voor 2000 veel moeilijker wordt. De onderzoeksmethodes die ik gebruikte om deze verkiezing in kaart te brengen zijn eigenlijk hopeloos verouderd in vergelijking met de hedendaagse opinieonderzoeken die vaak doorspekt zijn met complexe statistische bewerkingen. In essentie zal dit hoofdstuk dan ook bestaan uit een toetsing van mijn resultaten aan reeds bekende inzichten.

Toch ben ik ervan overtuigd dat ons onderzoek voor de gemeenteraadsverkiezingen van 2000 zijn relevantie heeft. Door het toepassen op de verkiezing van 2000 van de onderzoeksvragen en methode die ik al voor 1938 en 1976 gebruikte, zijn we in staat bepaalde gegevens in een langetermijnperspectief te plaatsen. Een langetermijnperspectief waarbij onderzoekers die zich enkel toespitsen op het heden aan moeten voorbij gaan.

2.3.1. Electorale resultaten

Inzake methodologie werd dezelfde werkwijze gevolgd als voor de gemeenteraadsverkiezing van 1976.¹⁰ Dit betekent dat ik ook hier meteen de verkiezingsresultaten van geheel Vlaanderen in rekening heb gebracht en deze verkiezingsresultaten opgesplitst werden volgens dezelfde socio-economische classificatie van de Belgische steden en gemeenten.¹¹ Ik trachtte hierbij in eerste instantie te achterhalen in welke socio-economische regio's welke partij het meest succesvol is. Hiervoor heb ik al die gemeenten geselecteerd waar een Vlaams-nationalistische lijst (VU en/of Vlaams Blok) werd ingediend. Vervolgens werden deze gemeenten opgesplitst naar socio-economische categorie en werd per socio-economische categorie het gemiddelde resultaat van de Vlaams-nationalistische partij berekend. Het hoeft niet gezegd te worden dat het absolute cijfer hierbij geen enkele waarde heeft gezien enkel die gemeenten in ons onderzoeksstaal werden opgenomen waar een Vlaams-nationalistische lijst werd ingediend.

Uit een vergelijking tussen de VU en het Vlaams Blok blijkt duidelijk dat in 2000 het Vlaams Blok veruit de sterkste Vlaams-nationalistische partij is. Dit blijkt zowel uit de hogere verkiezingsresultaten die de Vlaams Blok-lijsten behalen als uit het feit dat het Vlaams Blok er in veel meer Vlaamse gemeenten in slaagt lijsten in te dienen. Wanneer de verkiezingsresultaten van het Vlaams Blok uitgesplitst worden naar socio-economische regio's komen we tot volgende resultaten (tabel 9).

I	19,7%
II	12,6%
II	9,4%
IV	7,0%
Gem.	13,5%

TABEL 9: UITSPLITSING VAN DE GEMEENTERAADSVERKIEZINGSRESULTATEN VOOR HET VLAAMS BLOK NAAR SOCIO-ECONOMISCHE REGIO, 2000

¹⁰. Voor de uitslagen van de gemeenteraadsverkiezing van 2000 deed ik een beroep op: 'Uitslagen van de gemeenteraads- en provincieraadsverkiezingen van 4 oktober 2000', *De Standaard*, 05-10-2000.

¹¹. Voor de verkiezing van 2000 werd het arrondissement Antwerpen wel opgenomen in het onderzoeksstaal. Het arrondissement Brussel werd terug vanwege zijn tweetaligheid geweerd.

Zoals kon verwacht worden scoort het Vlaams Blok duidelijk het sterkst in verstedelijkte gebieden en hierbij valt dan nog specifiek de grote kloof op tussen de 'centrale gemeenten van de belangrijkste agglomeraties' en de 'gemeenten met een sterke morfologische verstedelijking'.¹² In deze 'centrale gemeenten van de belangrijkste agglomeraties' waar een lijst werd ingediend slaagt het Vlaams Blok er zelfs in gemiddeld een score te behalen die tegen de 20% aanleunt, terwijl een Vlaams Blok-lijst in de landelijke gebieden van Vlaanderen gemiddeld maar een verkiezingsresultaat van 7% behaalt.

Wanneer de verkiezingsresultaten van de VU volgens socio-economische regio opgesplitst worden, komen we tot volgende resultaten (tabel 10):

I	4,3%
II	9,7%
II	7,9%
IV	-
Gem.	6,9%

TABEL 10: UITSPLITSING VAN DE GEMEENTERAADSVERKIEZINGSRESULTATEN VOOR DE V.U. NAAR SOCIO-ECONOMISCHE REGIO, 2000

In tegenstelling tot de bevindingen inzake electoraal-geografische inplanting van het Vlaams Blok zijn deze resultaten van de VU vrij verrassend. Eerst en vooral is het duidelijk dat de VU in vergelijking met 1976 stemmen verloren heeft in alle socio-economische categorieën. Opmerkelijk is dat waar de VU in 1976 nog veruit de beste scores behaalde in de 'centrale gemeenten van de belangrijkste agglomeraties', deze verstedelijkte gemeenten nu veruit de zwakste electorale resultaten laten optekenen. Het lijkt er dus op dat de VU de voorbije twintig jaar in de eerste plaats een electorale aftakeling heeft gekend in de verstedelijkte gebieden in Vlaanderen.

Hierbij is het beeld van de VU als stedelijke partij in 1976 niet eenvoudigweg omgeturnd tot het beeld van een landelijke partij in 2000. De VU scoort in 2000 het best in gemeenten met een sterke morfologische verstedelijking, wat betekent dat tussen 1976 en 2000 in deze gebieden het minst achteruitgang werd geboekt. Van de 13,8% stemmen die de VU in 1976 in

¹² Welke gemeenten concreet bedoeld worden met 'centrale gemeenten van de belangrijkste agglomeraties' valt ook na te lezen in het reeds aangehaalde artikel, uitgegeven door het NIS, maar voor de duidelijkheid van interpretatie geef ik hier even alle 'centrale gemeenten van de belangrijkste agglomeraties' mee: Aalst, Antwerpen, Brugge, Genk, Gent, Hasselt, Leuven, Oostende, Roeselare, Sint-Niklaas, Mechelen, Turnhout en Kortrijk.

deze gemeenten kon wegkapen, blijven er in 2000 nog 9,7% over. Voor de gemeenten met een matige morfologische verstedelijking kan ongeveer een achteruitgang van dezelfde grootte genoteerd worden, namelijk van 11,3% naar 7,9%. Hoe het echter komt dat de VU zo disproportioneel veel van haar aanhang verliest in de verstedelijkte gebieden is een bevinding waar ik geen passende verklaring voor heb en waar ik evenmin iets over las in de literatuur.

2.3.2. Socio-professionele resultaten

	Ong. arb.	Ges. arb.	Landb.	Ambt.	Kleine ze.	Grote ze.
VI. Bl.	23,1	7,0	0	26,0	12,6	0,8
VU	11,1	3,5	0,4	50,0	8,4	1,8
Aga	6,8	2,5	0,9	57,4	6,8	0,5
CVP	4,0	2,7	11,1	49,7	8,7	3,1
SP	17,4	7,4	0,1	48,1	5,8	0,5
VLD	5,6	3,5	5,6	35,4	18,3	8,0
Gem.	9,9	4,3	4,5	45,5	10,0	2,8

	Vrije ber.	Eig.	Stud.	Z.B.	Varia
VI. Bl.	1,1	0	1,3	1,9	26,2
VU	3,1	0	4,9	0	16,8
Aga	3,0	0	10,5	1,1	10,5
CVP	4,6	0	2,2	0,4	13,6
SP	1,4	0	5,1	0,9	13,3
VLD	5,3	0,1	4,2	0,4	13,6
Gem.	3,4	0	4,5	0,7	14,4

TABEL 11: PARTIJPOLITIEKE SOCIO-PROFESSIONELE GEMIDDELDEN IN WEST-VLAANDEREN, GEMEENTERAADSVERKIEZINGEN 2000, UITGEDRUKT IN %

- Vlaams Blok

In welke maatschappelijke groepen tellen de kandidaten van het Vlaams Blok een duidelijke oververtegenwoordiging? Van alle partijen scoort het Vlaams Blok het hoogst onder ongeschoolde arbeiders, de categorie 'zonder beroep' (werklozen) en de categorie 'varia'. Dit laatste valt te verklaren door het hoge

aantal gepensioneerden en huismoeders dat terug te vinden is op de kandidatenlijsten van het Vlaams Blok.

Hoe moeten deze bevindingen nu geïnterpreteerd worden? Hiervoor is het raadzaam onze resultaten te vergelijken met andere onderzoeken die al gevoerd zijn naar het electoraat van het Vlaams Blok.

Zo goed als alle onderzoekers komen tot de conclusie dat het Vlaams Blok-electoraat zich kenmerkt door zijn laag opleidingsniveau (Billiet & Swyngedouw, 1995, 251). Deze vaststellingen inzake het opleidingsniveau van het electoraat van het Vlaams Blok vinden we perfect terug voor ons staal kandidaten van de gemeenteraadsverkiezingen van 2000. Hierin zijn de beroepen met een lage scholingsgraad zoals ongeschoolde arbeiders en huisvrouwen duidelijk oververtegenwoordigd. Ook typerend hierbij is het zeer kleine aandeel studenten die het Vlaams Blok weet aan te trekken.

Wanneer we specifiek naar beroeps categorieën kijken, moeten we ook hier besluiten dat het beeld van de kandidaten van het Vlaams Blok in grote mate overeenkomt met het beeld van de kiezers van het Vlaams Blok. Voor de gemeenteraadsverkiezing van 2000 kon ik nog geen enkele diepgaande sociologische analyse terugvinden maar voor de wetgevende verkiezingen van 1999 heb ik wel informatie inzake beroeps categorieën teruggevonden (Billiet & DeWitte, 2001). Voor deze verkiezingen wordt tot de conclusie gekomen dat er een positieve correlatie bestaat tussen geschoolde arbeiders, ongeschoolde arbeiders, gepensioneerden en het Vlaams Blok-electoraat. Een negatieve correlatie wordt teruggevonden voor beroepen uit het hoger kader, bedienden en ambtenaren en zelfstandigen. Ook deze bevindingen worden in onze onderzoeksresultaten grotendeels bevestigd. Arbeiders en gepensioneerden zijn oververtegenwoordigd terwijl ambtenaren en beroepen uit een hoger kader fel ondervertegenwoordigd zijn. Enkel de negatieve correlatie tussen zelfstandigen en Vlaams Blok kandidaten lijkt voor ons onderzoeksstaal minder evident.

Opvallend zijn tevens de gelijkenissen tussen het Vlaams Blok en de socialistische partij. Ook deze partij scoort al van 1938 tot 2000 zeer goed onder arbeiders en zeer slecht onder landbouwers en ook deze partij gedijt het best in verstedelijkte gebieden. Het is hierbij opvallend dat de verkiezing van 2000 de eerste verkiezing is waarbij niet de socialistische partij maar wel het Vlaams Blok het hoogste aandeel ongeschoolde arbeiders onder zijn rangen telt. Het lijkt er dus op dat het Vlaams Blok die partij is die erin geslaagd is de voorbije jaren te 'infiltreren' in een maatschappelijke groep, namelijk de

ongeschoolde arbeiders in de verstedelijkte gebieden, die voordien het exclusieve terrein van de socialistische partij was.

- De Volksunie

Voor de VU zijn we inzake sociale samenstelling heel wat slechter ingelicht dan voor het Vlaams Blok. Blijkbaar spreekt de markante electorale opgang van het Vlaams Blok in de jaren negentig onderzoekers meer tot de verbeelding dan een in elkaar stuike Volksunie. Toch kon ik vaak aan de rand van verschillende studies informatie terugvinden over de sociologie van de VU.

Zo blijkt dat de VU meer dan gemiddeld scoort onder bedienden en leidinggevende beroepen. Lage waarden worden daarentegen genoteerd voor de zelfstandigen en de werklozen (Billiet & Swyngedouw, 1995, 251). Deze resultaten worden in hoge mate bevestigd voor ons staal VU-kandidaten. De VU is hierin de partij die het minst werklozen onder zijn rangen telt en ook voor het aantal zelfstandigen worden waarden onder het West-Vlaams gemiddelde genoteerd. Inzake het aantal bedienden neemt de Volksunie de tweede plaats van alle partijen in na Agalev.

Opvallend is ook dat de enige categorieën waarin de VU in 1976 wat kon uitblinken, namelijk studenten en huismoeders, *anno* 2000 telkens bij andere partijen veel beter vertegenwoordigd zijn. Zowel Agalev als de socialistische partij hebben een hoger aandeel studenten dan de VU en zoals we al zagen heeft het Vlaams Blok veruit het hoogste aandeel huisvrouwen. Toch slaagt de VU er hier nog altijd in met 7,7% de tweede plaats na het Vlaams Blok te veroveren. Toch denk ik dat, niettegenstaande deze verschuivingen, we mogen stellen dat onze belangrijkste conclusie over de sociale samenstelling van de VU-kandidaten tijdens de gemeenteraadsverkiezing van 1976 nog altijd voor 2000 geldig is. Ook in 2000 laat de VU zich namelijk kenmerken als de volkspartij bij uitstek gezien er geen enkele socio-professionele categorie is waar de VU disproportioneel hoog of laag in scoort.

3. BESLUIT

Een eerste belangrijke conclusie die uit ons onderzoek getrokken kan worden is de volgende: Het Vlaams Blok is de eerste Vlaams-nationalistische partij in de geschiedenis van België die geen typische volkspartij is en markeert in

die zin een ommekeer in het partijpolitieke Vlaams-nationalisme. Waar zowel het VNV in 1938 als de VU in 1976 en 2000 zich laten kenmerken als partijen die alle bevolkingslagen in even grote mate weten aan te trekken, is dit niet het geval voor het Vlaams Blok. Het Vlaams Blok slaagt er als eerste Vlaams-nationalistische partij in bepaalde specifieke bevolkingslagen disproportioneel hoog en andere disproportioneel laag aan te spreken.

Dit betekent dat niet het Vlaams Blok maar wel de VU sociologisch de partijpolitieke voortzetter is van het VNV. Voor mij is deze vaststelling alvast verrassend gezien er in de literatuur meestal een onderscheid gemaakt wordt tussen het rechts-conservatieve volksnationalisme waartoe het VNV en het Vlaams Blok worden gerekend en het eerder links-progressieve volksnationalisme van de VU (Vos, 1993). Het lijkt er echter alvast op dat deze tweedeling geen sociologische vertaling krijgt.

Het lijkt er daarentegen veel eerder op dat niet het VNV maar wel Rex het partijpolitieke pendant van het Vlaams Blok in de jaren dertig was. Het was namelijk niet het VNV maar vooral Rex die de grootste slachtoffers van de crisis van de jaren dertig wist te recupereren. We denken hierbij in de eerste plaats aan het uitzonderlijk aantal hoge werklozen die onder de peters van de Rex-lijsten werden teruggevonden. Daarnaast zagen we duidelijk dat het Vlaams Blok vooral die mensen aantrekt met een laag beroepsprestige en ook het meeste aantal werklozen onder zijn rangen telde. Deze cijfers bevestigen dan ook de stelling die Marc Swyngedouw al in 1992 maakte (Swyngedouw, 1992, 90). Hij stelt dat het succes van het Vlaams Blok te verklaren valt door het ontstaan van een duale samenleving waar een minderheid van 15 à 20% van de bevolking op verschillende terreinen de boot mist. Het lijkt er dus sterk op dat het Vlaams Blok vooral die slachtoffers weet te recupereren van wat men de laatste jaren, volgens mij terecht, de neoliberale maatschappij noemt. De gelijkenis tussen het Vlaams Blok en Rex bestaat er bijgevolg in dat ze beiden steunen op een sociologische basis die zich laat kenmerken door socio-economische frustratiegevoelens.

Zowel voor het VNV als voor de VU is dat veel minder het geval en het lijkt me dan ook totaal verkeerd het tussenoerlogse Vlaams-nationalisme voor te stellen als een beweging die als een parasiet gedijde op de economische crisis van de jaren dertig. Veel eerder liet het Vlaams-nationalisme in de jaren dertig zich kenmerken door zijn volkskarakter en zijn uitzonderlijke mogelijkheid tot transformatie naargelang de socio-economische regio of het arrondissement waarin werd geopereerd. Twee specifieke kenmerken die we niet bij andere partijen konden terugvinden. Dit noopt mij bijgevolg tot de hypothese dat het VNV in de jaren dertig een zuiver Vlaams-nationalistische tendens kende die de troebelen van de economische crisis ver wist te over-

stijgen. Een zuiver Vlaams-nationalistische tendens waar de VU, en niet het Vlaams Blok de rechtstreekse voortzetter van was. Dit blijkt overigens ook in opinieonderzoek naar intenties van kiezers (Billiet & De Witte, 2001, 35). Hieruit blijkt namelijk dat socio-economische deprivatie, meer dan een Vlaams-nationale overtuiging, de belangrijkste determinant is om Vlaams Blok te stemmen. Voor de VU-kiezer is een Vlaamsgezinde overtuiging daarentegen wel de belangrijkste motivatie om voor de VU te stemmen. De hypothese dat het VNV en het Vlaams Blok elkaars gelijke zijn, in die zin dat ze beiden als extreem-rechtse partijen steunen op frustratiegevoelens ten gevolge van een economische crisis, moet volgens mij dan ook sterk gerelativeerd worden. Voor het Vlaams Blok vindt deze these nog wel een bevestiging maar voor het VNV valt dit veel moeilijker. Ongetwijfeld heeft het VNV ook gedeeltelijk kunnen mee ' profiteren ' van socio-economische frustratiegevoelens maar naar mijn aanvoelen is dat veel minder het geval dan voor het Vlaams Blok.

Uit onze socio-professionele resultaten blijkt daarentegen dat het VNV en de VU elkaars sociologische evenknie zijn omdat beide partijen zich laten kenmerken als volkspartijen. In plaats van gelijkenissen in kiesintenties tussen het Vlaams Blok en het VNV, suggereren deze onderzoeksresultaten veel eerder gelijkenissen in kiesintenties tussen het VNV en de VU. Hierbij wil ik echter wel al meteen de reserve inlassen dat mijn onderzoeksresultaten zich beperken tot de provincie West-Vlaanderen en dat het meer dan wenselijk is om nog andere provincies in het onderzoeksstaal op te nemen om te besluiten in hoeverre bovenstaande hypothesen de waarheid benaderen.

BIJLAGE 1: VERKIEZINGSUITSLAGEN VLAAMS-NATIONALISTEN TIJDENS HET
INTERBELLUM IN WEST-VLAANDEREN

1926

Brugge		
GEMEENTE	Processen-Verbaal	Vl.-nat. pers ¹³
Aatrijke		2
Assebroek	7,3%	0
Blankenberge		1
Brugge	3,5%	0
Heist	8%	0
Torhout	4,6%	
Uitkerke	16,7%	
Zuikerkerke	26,9%	2

Kortrijk		
GEMEENTE	Processen-Verbaal	Vl.-nat. pers
Deerlijk		2 (D)
Heule	5,3%	0
Zwevegem		2 (D)

Ieper		
GEMEENTE	Processen-Verbaal	Vl.-nat. pers
Beselare	<i>z.s.</i>	3
Boesinge		3
Brielen		5
Geluvelt	52%	5
Hollebeke	<i>z.s.</i>	
Ieper	27,5%	4
Kemmel		2(K)
Poelkapelle	<i>Vl.-n.-Kath. 100%</i>	7 (C)
Poperinge		2 (K)
Reningelst		2
Roesbr.-Haringe	31,8%	

¹³. Electorale resultaten uit de Vlaams-nationalistische pers: De Wever (1994, 275-292).

Sint-Jan		1
Vlamertinge		6
Watou	49,3%	6
Zonnebeke	18,1%	2

Roeselare-Tielt		
GEMEENTE	Processen-Verbaal	Vl.-nat. pers
Ardooie		4
Emelgem	17,4%	
Ingelmunster	8,1%	0
Izegem	18,5%	2
Kanegem	<i>z.s.</i>	6
Lichtervelde		1
Meulebeke	13,4%	1
Oostnieuwkerke	13,9%	1
Oostrozebeke	17,0%	1
Pittem	14,4%	1
Roeselare	14,5%	2
Rumbeke	31,2%	4
Staden		0
Tielt	16,2%	2
Westrozebeke		6
Wingene		2

Oostende-Veurne-Diksmuide		
GEMEENTE	Processen-Verbaal	Vl.-nat. pers
Beveren		3
Diksmuide	13,6%	1
Gijverinkhove	<i>VOS 37,6%</i>	
Houtem	24,4%	
Ichtegem	8,1%	
Klerken		3 (K)
Nieuwpoort	29,9%	0
Noordschote		0
Oostende	1,7%	0
Proven		1
Schore		1

Slijpe	<i>VOS 41,3%</i>	
Veurne	<i>11,6%</i>	1
Werken		2 (K)
Westvleteren		3
Zarren	<i>19,9%</i>	

1932

Brugge		
GEMEENTE	Processen-Verbaal	Vl.-nat. pers
Assebroek	<i>5,9%</i>	
Brugge	<i>5,2%</i>	0
Heist	<i>1,4%</i>	
Oostkamp	<i>14,0%</i>	
Ruddervoorde	<i>27,6%</i>	
Torhout	<i>14,4%</i>	1
Uitkerke	<i>47,4%</i>	
Zuienkerke	<i>Vl.n.-Kath. 47%</i>	

Kortrijk		
GEMEENTE	Processen-Verbaal	Vl.-nat. pers
Avelgem	<i>3,7%</i>	0
Deerlijk	<i>9,1%</i>	0
Gullegem	<i>2,9%</i>	0
Harelbeke	<i>5,0%</i>	0
Heestert	<i>14,8%</i>	1
Hulste	<i>16%</i>	
Kuurne	<i>5,9%</i>	
Kortrijk	<i>7,7%</i>	1
Lauwe	<i>6,7%</i>	0
Menen		0
Moen	<i>6,7%</i>	0
Moeskroen	<i>1,4%</i>	0
Vichte	<i>43,8%</i>	
Waregem		0
Wevelgem	<i>3,1%</i>	0
Zwevegem		0

Ieper		
GEMEENTE	Processen-Verbaal	Vl.-nat. pers
Beselare	48,2%	4
Boezinge	16,2%	0
Geluveld	23,1%	3
Geluwe	27,5%	3
Hollebeke	43,9%	
Ieper	16,4%	2
Kemmel	41,7%	4
Komen	7,2%	0
Langemark	36%	4
Poelkapelle	25,2%	1
Poperinge	8,7%	0
Reningelst	36,5%	3
Roesbr.-Haringe	31,8%	
Sint-Jan		7
Vlamertinge	40,1%	5
Watou	39,2%	4
Wervik	5,4%	0
Wijtschate	<i>Vl.n.-Kath. 69,2%</i>	7
Woesten	52,7%	5
Zandvoorde	11%	

Roeselare-Tielt		
GEMEENTE	Processen-Verbaal	Vl.-nat. pers
Ardoois	25,3%	
Hooglede	20%	
Ingelmunster	9,4%	0
Izegem		1
Kanegem		1
Ledegem	Vl.n.-Kath. 66,3%	
Oekene	<i>Vl.n.-Kath. 53,3%</i>	
Oostrozebeke	17,8%	1
Pittem	Vl.n.-Kath. 100%	
Tielt	15,4%	0
Wingene	19,2%	
Zwevezele	Vl.n.-Kath. 100%	

Oostende-Veurne-Diksmuide		
GEMEENTE	Processen-Verbaal	Vl.-nat. pers
Bekegem	39,7%	?
Beveren	40,1%	?
Booitshoeke	41,4%	
Bovekerke		?
Bredene	4,4%	
Bulskamp		?
De Panne		?
Diksmuide	11,9%	1
Esen	25,7%	
Gistel	34%	4
Handzame	48,6%	?
Houthulst	31,3%	
Leke	55,2%	
Merkem		2
Middelkerke	10,5%	0
Nieuwpoort	10,7%	1
Oostende	5%	0
Oostkerke	34,8%	
Slijpe	25,2%	?
Snaaskerke		?
Veurne	16,2%	1
Vlissegem	<i>VOS 37,3%</i>	
Werken	<i>Vl.n.-Kath. 76,6%</i>	1
Westende		?
Westkerke		2
Wilskerke	19,0%	
Wulpen	34,4%	
Wulveringem		1
Zande	28,9%	
Zarren	45,9%	2

1938

Processen-Verbaal					VI.-nat. pers
Brugge					
GEMEENTE	VI.-nat	Conc.	S	Naam	
Aartrijke	26,5%	70,5%		KVV-VI.nat.	9 (C)
Assebroek		48,8%		KVV-VI.nat.- Rex	2 (CR*)
Blankenberge			45,8%	KVV-VI.nat.- C.D.	2 (C*)
Brugge	4,7%				0
Heist		43,8%		KVV-VI.nat.	0 of 1 (C*)
Jabbeke	39,2%				3
Moerkerke					1 (C*)
Oostkamp	4,3%				0
Sijsele					0 of 1 (C*)
Sint-Andries					0
Sint-Kruis	41,5%				0
Sint-Michiels					1 of 2 (C*)
Stalhille					2 of 0 (C*)
Torhout	10,6%				0
Wenduine					0
Zedelgem					1 (C*)
Zuienkerke	42,4%				5

Processen-Verbaal					VI.-nat. pers
Kortijk					
GEMEENTE	VI.-nat	Conc.	S	Naam	
Anzegem					1
Bellegem	19,9%				2
Beveren		36,7%		KVV-VI.nat.	1
Deerlijk		42,1%	45,9%	KVV- VI.nat/KVV- C.D.	
Harelbeke	8,0%				0
Heestert					0
Heule		19,4%		KVV-VI.nat.	

Kortrijk	4,5%				0
Kuurne	12,9%				
Lauwe	7,5%				0
Moen					1
Vichte					0 (C*)
Waregem	8,4%				
Wevelgem					1 (R*)
Zwevegem	13,4%				1

		Processen- Verbaal				Vl.-nat. pers
Roeselare-Tielt						
GEMEENTE	Vl.-nat	Conc.	S	Naam		
Ardooie						0 of 2
Beveren						0 of 1
Dentergem	20,8%					1
Gits						0 of 1
Hooglede		32,1%		KVV-Vl.nat.		
Ingelmunster	16,4%					1
Izegem		20,6%		Vl.nat.-Rex		1 of 2 (R*)
Kanegem	45,5%					4
Koolskamp						0
Lichtervelde						0 of 1
Markegem						1 of 7
Meulebeke			14,8%	Rex-Vl.nat.- Soc		
Oostrozebeke						2 (C*)
Pittem						2 (C*)
Roeselare		12,4%		Rex-Vl.nat.		1 (R*)
Ruiselede	32,6%					3
Rumbeke	9,8%					0
Staden		72%		KVV-Vl.nat.		2
Tielt	16,2%					2
Wielsbeke	z.s.					2
Wingene	11,5%					0

		Processen-Verbaal		Vl.-nat. pers	
Ieper					
GEMEENTE	Vl.-nat	Conc.	S	Naam	
Beselare	53,7%				5
Boezinge	25,9%				
Brielen		54,3%		KVV-Vl.nat.	
Geluveld		60,4%		KVV-Vl.nat.	3 of 6
Geluwe		23,2%		Rex-Vl.nat.	2 (R)
Hollebeke			42,9%	KVV-Vl.nat.-Soc	
Ieper	15%				2
Kemmel		85,5%		KVV-Vl.nat.	4 (C*)
Langemark	39,7%				4
Mesen		41,1%		Rex-Vl.nat.	
Nieuwkapelle					0 of 1
Oostvleteren		74,3%-25,7%		KVV-Vl.nat./KVV-Vl.nat.	3 (C*)
Poelkapelle	18,1%				1
Poperinge	9,9%				1
Reningelst	17,3%				
Roesbrugge-Haringe		21,4%		KVV-Vl.nat.	
Vlamertinge		74%		KVV-Vl.nat.	4 of 5 (C*)
Watou	44,6%				5
Wijtschate		56,6%		KVV-Vl.nat.	3 of 6
Woesten	41,9%				3 (C)
Zandvoorde		50,5%		KVV-Vl.nat.	3 (C)

		Processen- Verbaal				Vl.-nat. pers
Oostende-Veurne-Diksmuide						
GEMEENTE	Vl.-nat	Conc.	S	Naam		
Adinkerke						1
Bekegem						?
Beveren	42,6%					?
Booitshoeke			61,5%	KVV-Soc- Vl.nat.		
Bovekerke						?
Bredene			59,7%	KVV- Vl.nat.-Soc		
Bulskamp	26,1%					?
De Panne						?
Diksmuide	10,2%					0
Eernegem	19%		62,1%	KVV-Lib		2
Esen		40,5%		KVV- Vl.nat.		
Gistel	27,7%					3
Handzame	52,6%					?
Hoogstade						1
Houthulst			83,5%	KVV- Vl.nat.-Lib		
Ichtegem	18,5%					1
Klemskerke		26,8%		KVV-Rex		
Klerken	27,1%					2
Koekelare		64,8%		KVV- Vl.nat.		
Kortemark	22,9%					2
Leffinge		53,3%		KVV- Vl.nat.		0 of 1 (C*)
Lombardsijde						1 of 3 (C*)
Mannekensvere						
Merkem	35,4%					1 of 3
Middelkerke		39,2%		KVV- Vl.nat.		1 (C*)
Nieuwpoort		27,5%		KVV- Vl.nat.		1 (C*)
Oostende	5,3%					0
Oudenburg	13,0%					0

Slijpe	43,4%				4
Stene	7,2%				0
Veurne	14,1%				1
Vlissegem			35,6%	Vl.nat.-Lib.- KVV- Comm	
Werken	22,5%				1 of 2
Westende			52,5%	KVV- Vl.nat.-C.D.	2 (C*)
Westkerke			61,7%	Vl.nat.-Lib	2
Wulveringem	25,2%				1
Zarren	41,4%				4

Legende De Wever

- Getal = aantal verkozenen
 0 = geen verkozenen
 - = geen Vlaams-nationalistische lijst of kandidaten
 ? = onbekend aantal Vlaams-nationalistische verkozenen
 (C*) = Vlaams-nationalistische verkozenen op kartellijst of concentratielijst van Vlaams-nationalisten en katholieken
 (C) = verkozenen op kartellijst of concentratielijst van Vlaams-nationalisten en katholieken
 (CR*) = Vlaams-nationalistische verkozenen op concentratielijst van Vlaams-nationalisten, katholieken en rexisten
 (CR) = verkozenen op concentratielijst van Vlaams-nationalisten, katholieken en rexisten
 (D*) = Vlaams-nationalistische verkozenen op kartellijst van Vlaams-nationalisten en daensisten
 (D) = verkozenen op kartellijst van Vlaams-nationalisten en daensisten
 (K) = Vlaams-nationalistische verkozenen op katholieke lijst
 (R*) = Vlaams-nationalistische verkozenen op concentratielijst met Vlaams-nationalisten en rexisten
 (R) = verkozenen op concentratielijst met Vlaams-nationalisten en rexisten

BIJLAGE 2: AANTAL INGEDIENDE GEMEENTERAADSLIJSTEN PER
SOCIO-ECONOMISCHE REGIO TIJDENS HET INTERBELLUM IN
WEST-VLAANDEREN

1926	Vlaams- nat.	%	Socialisten	%	Liberalen	%
Landelijk	26/135	45,6%	10/135	14,5%	13/135	28,9%
Half-indust.	12/63	21,1%	17/63	24,6%	nov-63	24,4%
Industrieel	19/55	33,3%	42/55	60,9%	21/55	46,7%
Totaal	57/253		69/253		45/253	

1932	Vlaams- nat.	%	Socialisten	%	Liberalen	%
Landelijk	40/135	47%	19/135	22,3%	14/135	24,6%
Half-indust.	14/63	16,5%	23/63	27,1%	18/63	31,6%
Industrieel	31/55	36,5%	43/55	50,6%	25/55	43,8%
Totaal	85/253		85/253		57/253	

1938	Vlaams- nat.	%	Socialisten	%	Liberalen	%
Landelijk	43/135	39,4%	31/135	29,2%	15/135	27,3%
Half-indust.	31/63	28,5%	30/63	28,3%	16/63	29,1%
Industrieel	35/55	32,1%	45/55	45,5%	24/55	43,6%
Totaal	109/253		106/253		55/253	

BIJLAGE 3: BEROEPCATEGORIEËN NAAR INDUSTRIALISATIEGRAAD IN
WEST-VLAANDEREN, GEMEENTERAADSVERKIEZINGEN 1938,
UITGEDRUKT IN %

Ruraal	Nat.	Kath.	Lib.	Soc.	Gem.
Ong. arb.	16,3	10,3	10,8	58,3	18,1
Ges. arb.	4,6	4,5	20,0	22,6	8,1
Amb. L.R.	3,1	3,7	1,5	1,7	3,1
Amb. H.R.	2,0	0,4	3,1	0	0,9
Loonarbeid	26,0	18,8	35,4	82,6	30,2
Landbouw	36,8	51,8	24,6	0,9	39,6
Kleine zelf.	28,1	13,9	30,8	10,4	17,9
Grote zelf.	0,5	3,8	0	0	2,2
Vrije ber.	2,0	1,8	0	0	1,5
Zelfs. arb.	67,4	71,3	55,4	11,3	61,2
Eig.	4,1	6,1	7,7	0	5,0
Z.B.	0,5	1,4	1,5	0,9	1,2
Varia	2,0	2,3	0	5,2	2,4

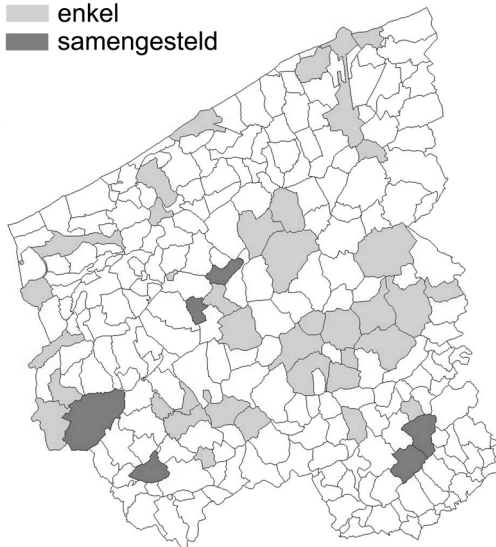
Half-industrieel	Nat.	Kath.	Lib.	Soc.	Gem.
Ong. arb.	11,9	10,3	9,7	45,8	18,5
Ges. arb.	12,7	7,3	16,7	31,2	14,3
Amb. L.R.	3,0	5,2	2,8	10,4	5,8
Amb. H.R.	0,7	1,4	1,4	0,6	1,1
Loonarbeid	28,4	24,1	30,6	88,0	39,7
Landbouw	17,9	38,3	18,1	1,1	24,8
Kleine zelf.	38,1	24,6	30,5	8,2	23,7
Grote zelf.	0,8	2,6	2,8	0,5	1,8
Vrije ber.	3,0	3,5	2,8	0	2,6
Zelfs. arb.	59,7	69,1	54,2	9,8	52,9
Eig.	1,5	4,7	8,3	0,6	3,6
Z.B.	2,2	0,7	0	0,5	0,9
Varia	8,2	1,4	6,9	1,1	2,9

Industrieel	Nat.	Kath.	Lib.	Soc.	Gem.
Ong. arb.	7,0	6,4	4,4	16,9	9,5
Ges. arb.	28,0	11,3	14,8	34,4	22,1
Amb. L.R.	11,8	10,1	16,1	22,8	15,7
Amb. H.R.	2,2	3,7	7,8	0,8	3,3
Loonarbeid	48,9	32,9	43,0	75,1	51,3
Landbouw	4,3	23,2	2,6	0,8	9,1
Kleine zelf.	28,9	27,3	32,1	14,4	24,2
Grote zelf.	2,7	5,9	7,4	0,3	3,9
Vrije ber.	6,5	6,2	5,2	2,5	4,8
Zelfs. arb.	42,5	60,7	47,4	17,9	41,2
Eig.	0	1,7	4,4	0	1,4
Z.B.	0,5	2,2	1,7	0,8	1,4
Varia	8,1	2,0	3,5	6,3	4,6

BIJLAGE 4: CARTOGRAFISCHE VOORSTELLING VAN DE INPLANTING VAN
HET VLAAMS-NATIONALISME TIJDENS HET INTERBELLUM IN
WEST-VLAANDEREN

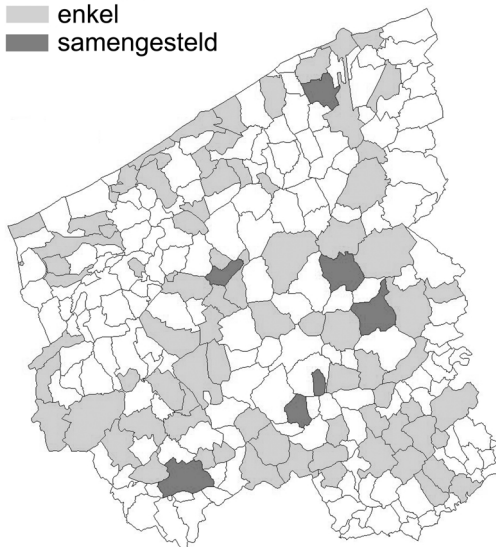
Gemeenteraadsverkiezingen 1926

■ enkel
■ samengesteld

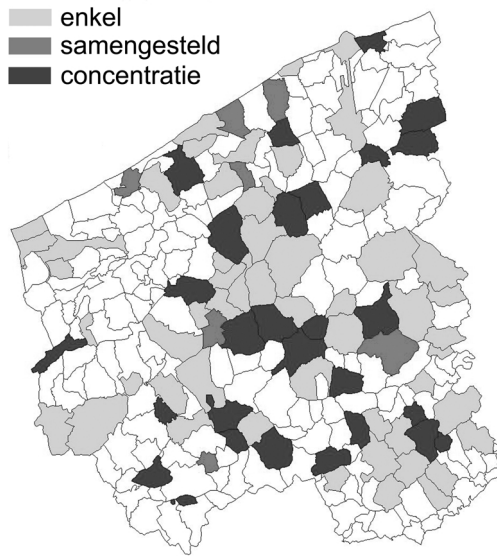


Gemeenteraadsverkiezingen 1932

■ enkel
■ samengesteld



Gemeenteraadsverkiezingen 1938



AFKORTINGEN

Agalev	Anders Gaan Leven
CVP	Christelijke Volkspartij
NIS	Nationaal Instituut voor de Statistiek
KVNV	Katholiek Vlaams Nationaal Verbond
KVV	Katholiek Vlaams Verbond
NSDAP	Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei
PVV	Partij voor Vrijheid en Vooruitgang
Verdinaso	Verbond van Diets Nationaal-solidaristen
VNV	Vlaams Nationaal Verbond
VU	Volksunie

BIBLIOGRAFIE

Literatuur

- ANHEIER (H.K.) & NEIHARDT (F.), "The Nazi Party and its capital. An analysis of the NSDAP membership in Munich, 1925-1930", *American behavioral scientist*, XLI, 1998, no. 9, pp. 1219-1236.
- AUGUSTINUS TER HOEVEN (P.J.), "The social bases of Flemish Nationalism", *International Journal of the sociology of language*, 1978, no. 15, pp. 21-32.
- BILLIET (J.) & SWYNGEDOUW (M.), "De keuze tussen Groen en Extreem Rechts in Vlaanderen. Sporen van een nieuwe breuklijn" in: *Res Publica*, XXXVII, 1995, no. 2, pp. 247-268.
- BILLIET (J.), CARTON (A.), HUYS (R.), "Een sociologische verklaring voor xenofobie in België", *Tijdschrift voor Sociologie*, XI, 1990a, nos 5-6, pp. 431-466.
- BILLIET (J.) & DE WITTE (H.), "Wie stemde in juni 1999 voor het Vlaams Blok en waarom?", *Tijdschrift voor sociologie*, XXII, 2001, no. 1, pp. 5-37.
- BOUDREZ (F.), "West-Vlaanderen" in: R. DE SCHRIJVER, B. DE WEVER, e.a. (red.), *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, Tielt, 1998.
- BRUSTEIN (W.), *The logic of evil: the social origins of the Nazi Party, 1925-1933*, New Haven, 1996.
- BURNHAM (W.D.), "Political immunisation and political confessionism. The United States and Weimar Germany", *Journal of interdisciplinary history*, 1972, no. 3, pp. 1-30.
- CARPINELLI (G.), "Belgium" in: S.J. WOOLF (ed.), *Fascism in Europe*, Londen, 1981, pp. 283-306.
- DE BELDER (J.), "Beroep of bezit als criterium voor de sociale doorsnede. Een aanzet tot uniformisering van reconstructiemethoden", *Tijdschrift voor Sociale geschiedenis*, II, 1976, no. 3, pp. 257-279.
- DE WEVER (B.), *Greep naar de macht, Vlaams-nationalisme en Nieuwe Orde, het VNV 1933-1945*, Tielt, 1994.

- DE WEVER (B.), "De Vlaams-nationalisten in de gemeentebesturen tijdens het interbellum" in: *Handelingen van het colloquium 'De gemeenteraadsverkiezingen en hun impact op de Belgische politiek (1890-1970)*, Brussel, 1994, pp. 275-292.
- ELIAS (H.J.), *Vijfentwintig jaar Vlaamse Beweging, 1914-1939*, Antwerpen, 1969, deel 4.
- FLINT (C.), "Forming electorates, forging spaces. The Nazi party vote and the social construction of space", *American behavioral scientist*, XLI, 1998, no. 9, pp. 1282-1303.
- FLINT (C.), "A timespace for electoral geography: economic restructuring, political agency and the rise of the Nazi party", *Political geography*, XX, 2001, no. 3, pp. 301-329.
- FRAEYS (W.), "Les élections communales du 10 octobre 1976. Analyse des résultats" in: *Res Publica*, XVIII, 1976, nos. 3-4, pp. 427-444.
- GERARD (E.), "Vlaamsche Concentratie" in: R. DE SCHRIJVER, B. DE WEVER, e.a. (red.), *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, Tielt, 1998.
- HALLEUX (J.M.), DERWAELE (F.) en MÈRENNE-SCHOUMAKER (B.), "Typologie van de Belgische gemeenten naar verstedelijkingsgraad", *Algemene Volks- en Woningtelling op 1 maart 1991, Monografie nr. 11A 1998*, NIS, pp. 131-157.
- KOSHAR (R.) (ed.), *Splintered classes, politics and the lower middle classes in interwar Europe*, New York-London, 1990.
- LARSEN (S.V.), HAGTVET (B.) & MYKLEBUST (J.P.) (eds.), *Who were the fascists: social roots of European fascism*, Bergen, 1980.
- LIPSET (S.M.), "Social stratification and right-wing extremism", *British Journal of Sociology*, X, 1959, pp. 346-382.
- MÜHLBERGER (D.), "The sociology of the NSDAP: the Question of the Working-Class Membership", *Journal of Contemporary History*, XV, 1980, no. 4, pp. 493-510.
- NIELSEN (F.), "The Flemish movement in Belgium after World War II", *American Sociological Review*, XLV, 1980, no. 1, pp. 76-94.
- SEBERECHTS (F.), "De Vlaams-nationale partijen in de gemeenteraadsverkiezingen na de Tweede Wereldoorlog" in: *Handelingen van het colloquium 'De gemeenteraadsverkiezingen en hun impact op de Belgische politiek (1890-1970)*, Brussel, 1994, pp. 275-292.
- STRIKWERDA (C.), "Corporatism and the lower middle classes: Interwar Belgium" in: R. KOSHAR (ed.), *Splintered classes, politics and the lower middle classes in interwar Europe*, New York-London, 1990, pp. 210-240.
- SWYNGEDOUW (M.), "Het Vlaams Blok 1980-1991, opkomst, groei en doorbraak" in: R. VAN DOORSLAER (red.), e.a., *Hertstij van de 20^{ste} eeuw: extreem-rechts in Vlaanderen 1920-1990*, Leuven, 1992, pp. 85-98.
- TOLLEBEEK (J.), "Historiografie" in: R. DE SCHRIJVER, B. DE WEVER, e.a. (red.), *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, Tielt, 1998.
- VANHAUTE (E.), "Het debat dat er geen was. Sociale stratificatie in de geschiedschrijving" in: J. ART & L. FRANCOIS, *Docendo Discimus. Liber Amicorum Romain Van Eenoo*, Gent, 1999, pp. 229-240.
- VANTHEMSCHE (G.), "De fysionomie van de werkloosheid in België tijdens de jaren 1930", *Belgisch tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, XVIV, 1988, nos. 3-4, pp. 269-344.
- VANTHEMSCHE (G.), *De werkloosheid in België 1929-1940*, Berchem, 1989.
- VANTHEMSCHE (G.), "De fysionomie van de werkloosheid in België tijdens de jaren 1930", *Belgisch tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, XX, 1989, nos. 1-2, pp. 1-106.
- VOS (L.), "De rechts-radicalen traditie in het Vlaams-nationalisme" in: *Wetenschappelijke tijdingen*, LII, 1993, no. 3, pp. 121-149.
- WITTE (E.), GEVERS (L.) & WILLEMSSEN (A.W.), "Geschiedenis van de Vlaamse Beweging" in: R. DE SCHRIJVER, B. DE WEVER, e.a. (red.), *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, Tielt, 1998.

Une analyse électorale et socio-professionnelle du nationalisme flamand en Flandre Occidentale, 1938-1976-2000

JEROEN ADAM

RÉSUMÉ

Le nationalisme flamand de l'entre-deux-guerres se caractérise comme un mouvement populaire et rural qui se transforme selon les différentes régions socio-économiques où il est implanté. L'analyse du VNV confirme les hypothèses les plus récentes de la sociologie du nazisme. En 1976, lors du scrutin, la VU conserve son caractère populaire mais elle enregistre ses meilleurs résultats dans les régions urbaines. En 2000 le *Vlaams Blok* progresse dans les régions urbaines alors que la VU y connaît une baisse. Tandis que la VU peut être considérée de nouveau comme un parti populaire, le *Vlaams Blok* attire les votes du bas peuple. Conclusion: alors le pendant politique de la VU est le VNV, dans le sens sociologique du terme; celui du *Vlaams Blok* est plutôt le parti rexiste, l'un et l'autre recrutant leurs électeurs dans les classes populaires.

**An electoral and socio-professional analysis of Flemish-nationalism in
West-Flanders, 1938-1976-2000**

JEROEN ADAM

SUMMARY

Interwar Flemish nationalism was a truly popular and rural movement which took a different shape depending on the socio-economic outlook of the regions in which it was active. These characteristics of the Flemish National League (VNV) confirm the latest findings about the sociological structure of Nazism. In 1976, the *Volksunie* (VU) still had a similar popular character but its best electoral results were in urban regions. In 2000, the *Vlaams Blok* got the best electoral results in urban regions, where the VU lost most votes. However, the VU could still be described as a popular party. The *Vlaams Blok* is a party which particularly attracts the lowest classes in society. This brings us to the conclusion that the VNV was the political counterpart of the VU in the sociological sense. The political *pendant* of the *Vlaams Blok* is rather the Rex-party because these two parties attract the lowest social classes.